

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ІНСТИТУТ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

MIGRATION & LAW

VOLUME 1, ISSUE 1

2021

MIGRATION & LAW

VOLUME 1, ISSUE 1

Засновано 18 лютого 2021 р. Виходить 6 разів на рік
Свідоцтво про державну реєстрацію: серія KB № 24750-14690P від 10.03.2021

Засновник і видавець: ВНЗ «Національна академія управління»
Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15. Свід. ДК № 4714 від 23.04.2014.
Співзасновник: Інститут сучасних освітніх технологій
Україна, 03148, м. Київ, вул. Гната Юри, 9.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КУРИЛЮК Юрій – головний редактор, д.ю.н., доц. (ВНЗ «Національна академія управління»)

Українські члени редколегії

БАБІН Борис, д.ю.н., проф. (Інститут законодавства Верховної Ради України)
БОРТНИК Надія, д.ю.н., проф. (Національний університет «Львівська політехніка»)
ЗОСЬКА Яна, д.соц.н., проф. (Маріупольський державний університет)
КАМІНСЬКА Наталія, д.ю.н., проф. (Інститут законодавства Верховної Ради України)
КОЛОМІЄЦЬ Наталія, д.ю.н., проф. (Національний університет «Чернігівська політехніка»)
МАЛИНОВСЬКА Олена, д.держ.упр., с.н.с. (Національний інститут стратегічних досліджень)
МИТРОФАНОВ Ігор, д.ю.н., проф. (Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського)
НІКІФОРЕНКО Володимир, д.ю.н., к.держ.упр. (Адміністрація Держприкордонслужби України).
ОЛІЙНИК Світлана, к.ю.н. (Консультативна місія Європейського Союзу в Україні)
ПОЗДНЯКОВА-КИРБЯТ'ЄВА Елліна, д.соц.н., проф. (Хортицька національна академія)
ПОКАТАЄВ Павло, д.ю.н., д.держ.упр., проф. (Класичний приватний університет)
РАДЗІВІЛЛІ Олександр, к.ю.н., доц. (Національний авіаційний університет)
ФІЛІППОВ Станіслав, д.ю.н., доц. (Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького)
ФІЛІПОВА Вікторія, д.держ.упр., доц. (Херсонський національний технічний університет)
ШЕВЧУК Олександр, д.політ.н., проф. (Чорноморський національний університет ім. П. Могили)
ЯГУНОВ Дмитро, д.політ.н., к.держ.упр., доц. (Донецький національний університет ім. В. Стуса)

Іноземні члени редколегії

БОЧУНАС Гедімінас, Dg in Law (Університет Миколаса Ромеріса, Литва).
ВОЛМЕР Бастіан, PhD in Soc. (Католицький університет, Німеччина).
ГУРНИ Агата, Dg hab. in Soc. (Центр дослідження міграції Варшавського університету, Польща)
ЖАК Радім, PhD in Phil. (Міжнародний центр розвитку міграційної політики, Австрія)
КРЮССМАН Томас, Dg in Law (Грацький університет, Австрія)
МАРКЕС Хосе, PhD in Soc. (Політехнічний інститут Лейрії, Португалія)
МАТЕВОСЯН Вардан, PhD in Polit. (Європейський університет, Вірменія)
МОСКАЛУ Віолета, PhD in Public adm. (Університет Лотарингії, Франція)
СЕЛІВАНОВ Андрій, к.іст.н., доц. (Білоруський державний університет, Білорусь)
ТРАУНЕР Флоріан, DSc in Polit. (Брюссельський вільний університет, Бельгія)
ФРАНК Лібор, PhD in Polit. (Університет оборони, Чехія)

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15, к. 210
тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74; e-mail: migrlaw@gmail.com
Рекомендовано до друку Вченою радою ВНЗ «Національна академія управління»
(протокол № 4 від 05 червня 2021 р.)

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.
Передруки і переклади дозволяються лише за згодою автора і редакції.

Підписано до друку 12.07.2021. Замовлення № 58. Папір офсетний. Друк офсетний.
Наклад 100 прим. Формат 60x84/16 Віддруковано ВД «Дакор» м. Київ, пр-т С. Бандери, 8.
Свід. ДК № 4349 від 05.07.2012.

ЗМІСТ

TABLE OF CONTENTS

---

1. «Migration & Law» – новий тематичний міждисциплінарний науково-практичний журнал / “Migration & Law” is a new thematic interdisciplinary scientific and practical journal
Курилюк Юрій / Kuryliuk Yurii 4
2. Міграція та міграційна політика в Україні: трансформації доби незалежності / Migration and migration policy in Ukraine: transformations of the age of independence
Малиновська Олена / Malynovska Olena 10
3. Вплив карантину в межах запобігання COVID-19 на стан злочинності мігрантів в Україні / Influence of the quarantine within the prevention of COVID-19 on the migrants’ crime in Ukraine
Калініна Аліна / Kalinina Alina 27
4. Настрої та передумови міграції серед молоді Закарпаття / Migration sentiments of Transcarpathian youth their preconditions
Варга Наталія, Гвоздецька Богданна / Varha Nataliia, Hvozdetzka Bohdanna 42
5. Державна прикордонна служба України як суб’єкт реалізації державної міграційної політики України / The State Border Guard Service of Ukraine as subject to implement of state migration policy of Ukraine
Зьолка Валентин, Мота Андрій / Zolka Valentyn, Mota Andriy 50

Редакторська стаття (Editorial)

<http://doi.org/10.32752/2786-5185-2021-1-1-4-9>

УДК 325.1:349

«MIGRATION & LAW» – НОВИЙ ТЕМАТИЧНИЙ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

**“MIGRATION & LAW” IS A NEW THEMATIC
INTERDISCIPLINARY SCIENTIFIC
AND PRACTICAL JOURNAL**

Юрій Курилюк¹

Національна академія управління (вул. Ушинського, 15, м. Київ, Україна, 03151)

Yurii Kuryliuk

National Academy of Management (15, Ushynskogo, Kyiv, Ukraine, 03151)

Запуск нового журналу «*Migration & Law*» (*M&L*) дає мені змогу як його ініціатору та першому головному редактору викласти власне бачення щодо розвитку цього видання та зробити заклик до усіх потенційних читачів і майбутніх авторів докласти зусилля до становлення журналу та подальшого тематичного визнання серед наукової спільноти і практиків.

Міграція була, є і буде важливою темою для академічних, суспільних і політичних дискурсів. У цих же колах вона найбільш часто поділяється на легальну (врегульовану) і нелегальну (неврегульовану) (залежно від правових підстав перебування особи в державі), на міжнародну (зовнішню) і внутрішньодержавну (внутрішню), на трудову і соціальну (за метою в'їзду та перебування особи в державі). Виділяється також кримінальна міграція як сукупність переміщень осіб через державний чи адміністративно-територіальний кордон (межі) задля підготовки або вчинення кримінальних правопорушень. При цьому мігранти, відповідно, поділяються на легальних

---

¹ доктор юридичних наук, доцент, orcid 0000-0002-4035-4431; e-mail: kuryluk.yuri@gmail.com

(врегульованих) і нелегальних (неврегульованих), трудових і соціальних, а залежно від їх громадянської належності – на іноземців або осіб без громадянства і внутрішньо переміщених осіб (власних громадян).

Звісно це не є виключне розкриття типів міграції та мігрантів, але тільки зазначені нами типи дають підстави стверджувати про багатоаспектність *міграції* та пов'язані з нею явища, що існують споконвіку та мають давнє походження. Разом з тим, доводиться констатувати, що так зване визнання *міграції* на міжнародному рівні відбулося доволі нещодавно.

Так, наприкінці минулого року увесь світ відзначав дві важливі річниці – це 30-тиріччя з моменту прийняття 18 грудня 1990 року Генеральною Асамблеєю ООН *Міжнародної конвенції захисту прав усіх трудових мігрантів і членів їх сімей*, а також 20-тиріччя від проголошення цього ж 18 грудня *Міжнародним днем мігранта*.

Варто відзначити, що ухвалення таких рішень було доволі спізнілим, оскільки у суспільствах багатьох держав довгі роки формувалось досить негативне ставлення до мігрантів з інших країн, що призводило до неминучого зіткнення мігрантів у соціальному просторі приймаючого суспільства із установленим їх несприйняттям, а також іншими традиціями і цінностями. Водночас, як впливає з резолюції Генеральної Асамблеї ООН, зростаюча зацікавленість міжнародної спільноти в ефективному й всебічному захисті прав людини щодо усіх категорій мігрантів і потреби активізації подальших зусиль із забезпечення поваги прав людини та основоположних свобод мігрантів і стали рушійною силою до проголошення Міжнародного дня мігранта.

Важливою у цьому контексті також стала пропозиція Генеральної Асамблеї ООН до усіх держав-членів, а також міжурядових і неурядових організацій відзначати цей день через, зокрема, поширення інформації про права й основні свободи мігрантів, обмін досвідом та опрацювання заходів щодо їх захисту.

Саме тому, однією з визначальних складових у забезпеченні безпечної та впорядкованої міграції є видання науково-практичних видань, на шпальтах яких відбуватиметься обмін думками щодо шляхів вирішення проблем міграції та обмін досвідом у зазначеній сфері між науковцями і практиками.

Науковий журнал *M&L* не претендує на пальму першості серед видань такого спрямування. Тільки в сучасній Україні відбулося дві спроби видавати аналогічні журнали.

Найменш вдалим було видання українського часопису права та політики «*Біженці та міграція*», заснованого у 1997 році Українською Правничою Фундацією. Головним редактором був провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В.М. Корецького доктор юридичних наук Володимир Ісакович Євінтов. Світ побачило лише декілька номерів цього часопису, що вийшли у 1997 – 1999 роках.

Цього ж 1997 року був заснований ще один український інформаційно-аналітичний журнал міграційного спрямування під назвою «*Проблеми міграції*», що виходив щоквартально до 2002 року під загальною редакцією экс-першого заступника міністра Міністерства України у справах національностей та міграції кандидата історичних наук Олександра Ілліча Піскуна. Проте і це видання невдовзі припинило своє існування.

На тепер на теренах сучасної України немає спеціалізованого міграційного наукового часопису. Звісно, багатогранність такого явища як міграція дає йому змогу бути висвітленим на сторінках багатьох наукових видань правового, політичного, соціологічного чи іншого спрямування. Проте, за таких умов, *міграція* втрачає цільову аудиторію та цілісність у розв'язанні її проблем.

Ми відчули нагальну потребу видання на теренах сучасної української держави нового тематичного міждисциплінарного науково-практичного часопису. *M&L* має намір стати насправді міжнародним журналом про міграційне право, а також про нерозривно пов'язані з міграцією явища. Він може стати безцінним джерелом інформації та науковою платформою для дискусій науковців, юристів, урядових і неурядових інституцій з акцентом на правові аспекти міграції, інтегроване управління кордонами, захист прав і свобод мігрантів та внутрішньо переміщених осіб, доступ мігрантів до соціального забезпечення і допомоги, формування та реалізацію міграційної політики держав тощо.

Проте, кожен випуск журналу матиме міждисциплінарний підхід до міграції, не обмежуючись тільки правовими аспектами міграційних процесів, але і пов'язаних із ними проблемами, у тому числі соціологічними, політичними, історичними та публічного управління.

Тож щиро вітаємо наших читачів та авторів із виходом першого номеру *M&L*. Сподіваємося, що згодом наш журнал посідатиме чільне місце в колі авторитетних часописів України та Європи, в якому будуть друкуватися глибокі й аргументовані теоретико-практичні матеріали. Проте, яким стане наш журнал, залежить не лише від зусиль засновників, редакційної колегії, а й від Вас, дорогі наші читачі.

* * *

The launch of the new journal "*Migration & Law*" (*M&L*) allows me, as its initiator and first editor-in-chief, to express my vision on development of this edition and to call all potential readers and future authors to take endeavours for establishment of the journal and further thematic recognition among the scientific community and practitioners.

Migration has been, is and will be an important topic for academic, public and political discourses. In the same environment, it is most often divided into legal (regulated) and illegal (unregulated) (depending on the legal basis of a person's stay in the State), international (external) and domestic (internal), labour and social (for entry and the person's stay in the State). Criminal migration is also distinguished as a set of movements of persons across the State or administrative-territorial borders for the purpose of preparation or commission of criminal offenses. At the same time, migrants are divided into legal (regulated) and illegal (unregulated), labour and social, and, depending on their citizenship, into foreigners or stateless persons and internally displaced persons (own citizens).

Of course, this is not an extensive disclosure of the types of migration and migrants, but only the mentioned by us types give grounds to assert the multifaceted nature of *migration* and related phenomena that have existed since ancient times and have ancient origins. At the same time, it is necessary to state that the so-called recognition of migration at the international level has taken place quite recently.

So, at the end of the previous year, the whole world celebrated two important anniversaries, in particular, the 30th anniversary of the adoption of the *International Convention on the Protection of All Migrant Workers and Members of Their Families* by the UN General Assembly on December 18, 1990, and the 20th anniversary of the Declaration of the *International Migrant's Day*.

It is worth noting that the adoption of such decisions was quite late, as in the societies of many States a very negative attitude towards migrants from the other countries formed for many years, which led to the inevitable collision of migrants in the social space of the host society with established intolerance to them and other traditions and values. At the same time, according to the UN General Assembly resolution, the growing interest of the international community in the effective and comprehensive protection of human rights for all categories of migrants and the need to intensify further efforts to respect for human rights and fundamental freedoms of migrants has become a propulsion for the Declaration of the International Migrants Day.

Also important in this context was the proposal of the UN General Assembly to all Member States, as well as intergovernmental and non-governmental organizations to celebrate this day by, in particular, disseminating information on migrants' rights and fundamental freedoms, exchanging experience and developing measures to protect them.

That is why one of the key components in ensuring safe and orderly migration is the edition of scientific and practical publications, in the columns of which there will be an exchange of views on ways to solve migration problems and exchange of experience in this field between scientists and practitioners.

The scientific journal *M&L* does not claim the primacy among publications in this area. Only in modern Ukraine there have been two attempts to publish similar journals.

The least successful was the publication of the Ukrainian journal of law and policy "*Refugees and Migration*", founded in 1997 by the Ukrainian Law Foundation. The editor-in-chief was Volodymyr Isakovych Yevintov, a leading researcher at the V.M. Koretsky Institute of State and Law. The world has seen only a few issues of this journal, published in 1997–1999.

The same year, in 1997, another Ukrainian information and analytical journal on migration, entitled "*Problems of Migration*", was founded, published quarterly until 2002 under the general editorship of Oleksandr Ilyich Piskun, Candidate of Historical Sciences, former First Deputy Minister in the Ministry of Ukraine on Nationalities and Migration Affairs. However, this edition ceased to exist soon.

Currently, there is no specialized migration scientific journal in modern Ukraine. Of course, the versatility of such a phenomenon as migration

allows it to be covered in the pages of many scientific publications of legal, political, sociological or other direction. However, under such conditions, *migration* loses its target audience and integrity in solving its problems.

We have felt the urgent need to issue a new thematic interdisciplinary scientific and practical journal in the modern Ukrainian State. *M&L* intends to become a truly international journal on migration law, as well as on inextricably migration-related phenomena. It can become a valuable source of information and a scientific platform for discussions by scientists, lawyers, governmental and non-governmental institutions with a focus on the legal aspects of migration, integrated border management, protection of human rights and freedoms of migrants and internally displaced persons, access of migrants to social security and assistance, formation and implementation of migration policy of the States etc.

However, each issue of the journal will have an interdisciplinary approach to migration, not limited to the legal aspects of migration processes, but also problems linked to them, including sociological, political, historical and public administration.

So we sincerely congratulate our readers and authors on the release of the first issue of *M&L*. We hope that later our journal will occupy a prominent place among authoritative journals of Ukraine and Europe, where deep and substantiated theoretical and practical materials will be published. However, how our journal will look like depends not only on the efforts of the founders, the editorial board, but also on you, our dear readers.

МІГРАЦІЯ ТА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: ТРАНСФОРМАЦІЇ ДОБИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

MIGRATION AND MIGRATION POLICY IN UKRAINE: TRANSFORMATIONS OF THE AGE OF INDEPENDENCE

Олена Малиновська¹

*Національний інститут стратегічних досліджень
(вул. Пирогова, 7-а, м. Київ, Україна, 01030)*

Olena Malynovska

National Institute for Strategic Science (7-a, Pirohova, Kyiv, Ukraine, 01030)

Отримано: 15.03.2021. Затверджено: 11.05.2021

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлюються зміни у міграційній ситуації в Україні за період незалежності й етапів формування системи управління міграцією, а також створення на цій основі пропозицій щодо подальшого вдосконалення міграційної політики України. Стаття показує, що після проголошення незалежності демократизація суспільного життя, забезпечення прав людини, включаючи права на вільне пересування, призвела до появи абсолютно нових умов міжнародної мобільності населення України. На початку вирішальними факторами міграційних рухів були політичні (через розпад єдиної держави). Міграція часто мала етнічний характер. Уродженці України масово повернулися з інших пострадянських держав, у тому числі тих, хто зазнав репресивного переселення. Однак з часом соціально-економічні фактори міграції стали вирішальними. Трудова міграція за кордон стала стратегією покращення добробуту багатьох домогосподарств. Вектор міграції поступово трансформувався зі сходу, єдино можливого в радянські часи, на захід. Короткострокова кругова міграція залишається домінуючою моделлю міграційної поведінки. Водночас посилюється тенденція перетворення тимчасової міграції у постійну, що загрожує втратою частини трудового та інтелектуального потенціалу. Формування міграційної політики та законодавства має на меті забезпечити регульовану та безпечну міграцію, захист прав мігрантів. На першому етапі державного будівництва необхідно було усунути обмеження свободи пересування радянських часів, запровадити в закон загальноєвропейські

---

¹ доктор наук з державного управління, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник; orcid 0000-0001-5305-0253; e-mail: malinovska@niss.gov.ua

норми захисту прав людини. Подальше вдосконалення міграційної політики було спрямоване на врахування європейських стандартів, мало б сприяти європейській інтеграції України. Нові виклики у галузі міграції пов'язані з пандемією COVID-19 через обмеження транскордонної мобільності. У зв'язку з цим важливим є підтримка повернення мігрантів на батьківщину, надання їм допомоги в реінтеграції та створення умов для інвестиційного використання коштів, зароблених за кордоном.

Ключові слова: міграція; міграційна політика; незалежність України

ABSTRACT

The purpose of the article is to highlight the changes in the migration situation in Ukraine during the independence period and the stages of formation of the migration management system, as well as the creating on this basis of proposals for further improvement of migration policy of Ukraine. The article shows that after the proclamation of independence, the democratization of public life, ensuring human rights, including rights to free movement, led to the emergence of completely new conditions for international mobility of the population of Ukraine. At the beginning, the decisive factors in migration movements were political ones (due to the collapse of a single state). Migration was often ethnic in nature. Natives of Ukraine en masse returned from other post-Soviet states, including those who have undergone repressive resettlement. However, over time, socio-economic factors of migration have become crucial. Labor migration abroad has become a strategy for improving the well-being of many households. The vector of migration gradually transformed from east, the only possible in Soviet times, to west. Short-term circular migration remains the dominant model of migration behavior. At the same time, the tendency to transform temporary migration into permanent migration is growing, which threatens to lose part of the labor and intellectual potential. The formation of migration policy and legislation aims to ensure regulated and safe migration, protection of migrants' rights. At the first stage of state building it was necessary to eliminate restrictions on freedom of movement of Soviet times, to implement into law the generally accepted norms for the protection of human rights. Further improvement of migration policy was aimed at taking into account European standards, should have contributed to Ukraine's European integration. The new challenges in the field of migration are related to the COVID-19 pandemic, due to restrictions on cross-border mobility. In this regard, support for the return of migrants to their homeland, providing them with assistance in reintegration, and creating conditions for the investment use of funds earned abroad is of central importance.

Key words: migration; migration policy; independence of Ukraine

---

I. ВСТУП

Одним із прямих наслідків і, водночас, чинників глобалізації є зростання масштабів переміщень населення. Обсяги міжнародної міграції стрімко збільшуються і в абсолютних, і у відносних величинах. Штучно відокремлена у радянські часи від світових міграційних процесів Україна долучилася до них лише після 1991 р., тобто в період їх значної інтенсифікації та урізноманітнення. Відкритість до світу, з одного боку, забезпечила громадянам країни нові можливості, але з іншого, – створила нові ризики, пов'язані передусім

з масовим виїздом українців на заробітки за кордон. Перед державою постало завдання розроблення міграційної політики, здатної їх мінімізувати і, водночас, сприяти використанню позитивного потенціалу міграції. Виконати його в умовах складної міграційної ситуації, економічних негараздів, дефіциту ресурсів було непросто. Попри це створення механізмів державного управління міграційною сферою стало помітним елементом державотворення. Протягом доби незалежності разом із змінами міграційної ситуації, накопиченням досвіду, імплементацією міжнародних стандартів розвивалася міграційна політика держави. Враховуючи значення міграції та міграційної політики для демографічної та соціально-економічної ситуації в Україні, її міжнародних відносин тощо, вивчення історії процесів переміщення населення, а також формування політичних і правових механізмів управління ними, є передумовою забезпечення науково обґрунтованого підходу до удосконалення політики держави у царині міграції.

В Україні опубліковано численні праці з питань міграції та міграційної політики, автори яких, зокрема, Е. Лібанова, С. Пирожков, О. Позняк, М. Романюк, О. Хомра, С. Чехович та інші вивчали нагальні міграційні проблеми країни, пропонували своє бачення їх урегулювання засобами державної політики. Водночас робіт, присвячених найновішим трансформаціям міграційної ситуації та міграційної політики держави на тлі історії їхнього розвитку, протягом останнього тридцятиріччя все ще замало.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Робота базується на вивченні та осмисленні вітчизняних і зарубіжних літературних джерел, статистичних даних, результатів соціологічних досліджень, актів права. Її мета полягає у висвітленні змін міграційної ситуації в країні протягом доби незалежності та етапів формування системи управління міграціями в державі, окресленні на цій основі напрямів подальшого удосконалення міграційної політики України. Для її досягнення застосовані історичний, порівняльно-історичний, системний, структурно-функціональний та інші загальнонаукові методи пізнання.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розвал СРСР та розбудова незалежної Української держави обумовили виникнення цілком нових умов міжнародної мобільності населення України. До кардинальних змін призвели такі явища як: демократизація суспільного життя, забезпечення права на вільне пересування, не обмежене паспортним режимом, дозвільним характером реєстрації за місцем проживання та «залізною завісою» на зовнішньому кордоні, долучення України до міжнародних, у тому числі й міграційних, процесів глобалізованого світу.

Із руйнуванням радянської адміністративної системи перерозподілу населення припинили діяти основні на той час канали міжреспубліканської міграції, такі як організовані набори робочої сили, спрямування на роботу випускників навчальних закладів, служба в армії. Обсяги міграції на пострадянському просторі значно зменшилися.

Разом з тим, унаслідок утворення нових незалежних держав прийшли у рух маси населення, переміщені раніше: люди поспішали повернутися до «своїх» республік, щоб владнати питання громадянства, підтвердити права на майно, воз'єднатися з родиною. Засудження злочинів тоталітаризму дало змогу реабілітувати багато його жертв: на батьківщину почали повертатися репресовані та депортовані.

Додатковими чинниками репатріаційному процесу були військові конфлікти у деяких пострадянських державах. Навіть за відсутності прямого протистояння, орієнтація на побудову національних держав, розширення сфери застосування мов титульних народів створювали психологічний, а інколи й фактичний дискомфорт для чужонаціонального населення, спонукали його до переїзду на історичну батьківщину.

Перші роки незалежності ознаменувалися масовим поверненням вихідців з України та їхніх нащадків. Упродовж 1991–1993 рр. у країну прибули майже півтора мільйони осіб, додатне сальдо міграції сягнуло півмільйона. Воно сформувалося переважно за рахунок повернення вихідців з України з російської Півночі, Західного і Східного Сибіру, Далекого Сходу, Казахстану. Більшість осіб, які повернулися, були етнічними українцями. 7% в'їзду забезпечило повернення на Батьківщину депортованих кримських татар. Завдяки імміграції населення країни не лише зросло чисельно (у 1993 р. воно сягнуло

52,2 млн осіб) попри від'ємні показники природного відтворення, а й зазнало структурних змін. За даними Всеукраїнського перепису 2001 р., у порівнянні з радянськими часами, питома вага етнічних українців зросла на 5,1 відсоткових пункти і сягнула 72,7% населення, чисельність кримських татар збільшилася у 5,3 рази, корінний народ становив 12,1% мешканців Автономної Республіки Крим¹.

Повернення на історичну батьківщину, що мало очевидне етнічне забарвлення, було характерним на той час і для еміграції з України. Росіяни домінували серед вибулих до Росії. Активно відбувалося повернення представників інших народів, що створили на теренах колишнього СРСР власні держави (крім тих, де точилися військові конфлікти). В умовах зняття обмежень на еміграцію на історичну батьківщину виїжджали етнічні євреї, німці, греки, материнські держави яких надавали поверненню активну підтримку.

Треба зазначити також, що лібералізація режиму кордонів мала за наслідок не лише активізацію виїзду українців до інших крім пострадянських держав світу, а й інтенсифікацію міграції іноземців, як в Україну, так і через неї, що призвело до появи неможливих за часів СРСР категорій прибулих із зарубіжних країн, зокрема, підприємців-інвесторів, біженців, а також нелегальних мігрантів.

В умовах бурхливих переміщень початку 1990-х рр. формування міграційної політики та законодавства було одним із важливих елементів державотворення. Основна увага приділялася ліквідації притаманних радянській системі обмежень і забезпеченню права громадян на свободу пересування та вибір місця проживання, вільного виїзду за кордон та повернення на Батьківщину, що було закріплено в Конституції держави та спеціальних законах. Нові політичні підходи до регулювання міграції були частиною загального процесу демократизації суспільства, імплементації визнаних міжнародних стандартів захисту прав людини.

З метою відновлення прав постраждалих від репресій тоталітарної доби значні фінансові та організаційні ресурси спрямовувалися на облаштування та інтеграцію колишніх депортованих з числа кримських татар і представників інших національностей, які поверталися до Автономної Республіки Крим. Оскільки на той

¹ Осауленко О. Г. (ред.) (2003). Національний склад населення України та його мовні ознаки: За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. К.: Держкомстат України.

час помітною складовою міграційних процесів була вимушена міграція через збройні конфлікти в низці пострадянських держав, був ухвалений Закон України «Про біженців». Процес повернення було підтримано через встановлення спрощеного порядку набуття українського громадянства вихідцями з України та їхніми нащадками.

Одночасно з розробленням законодавства створювалися адміністративні інституції, що мали його імплементувати. Першим спеціалізованим органом державного управління у сфері міграції було Міністерство України у справах національностей та міграції (1993 р.) та органи міграційної служби на місцях (1994 р.), які перебували у подвійному підпорядкуванні Міністерства та місцевої влади.

Для розвитку міграційних процесів перших років незалежності вирішальними були політичні, шоківі чинники міграції, обумовлені розвалом колись єдиної держави. Їхня дія, однак, була нетривалою. З середини 1990-х років внаслідок системної економічної кризи перехідного періоду потік повернення загальмувався, а виїзд з України посилювався. За даними статистики, від'ємне сальдо міграції протягом 1994–2004 рр. становило 700 тис., проте за оцінками вчених, що базувалися на результатах Всеукраїнського перепису населення 2001 р., було в 1,7 рази більшим¹.

Еміграція втратила етнічне забарвлення. Демократизація суспільного життя ліквідувала політичні, етнічні, релігійні причини виїзду, як і підстави для набуття вихідцями з пострадянських держав статусу біженця на Заході. До того ж, база етнічної еміграції поступово вичерпувалася. Водночас економічні проблеми були однаково болючими для всіх національних груп.

На фоні ринкових реформ і глибокої економічної кризи перехідного періоду та за відсутності адміністративних обмежень пересування для багатьох людей міграція набула характеру стратегії виживання. Географія переїздів урізноманітнілася, їхній вектор поступово зміщувався з єдиного можливого в радянські часи східного напрямку, тобто до Росії, інших республік СРСР, на західний, до європейських країн, де заробітки були вищими, а умови праці кращими. Заміщення політичних та етнічних чинників міграції економічними

¹ Лібанова Е. М. (ред.) (2005). Комплексне демографічне дослідження в Україні. К.: Український центр соціальних реформ.

зумовило значне скорочення чисельності емігрантів, які виїжджали з України для постійного проживання в інших державах, та до поширення короткотермінових, проте систематичних виїздів за кордон з метою заробітку. Джерелом доходу для багатьох сімей стала так звана човникова торгівля, тобто власноручне перевезення через кордон невеликих партій товару, що відбувалася переважно в напрямку сусідніх європейських держав, з якими, аж до їхнього вступу до ЄС, зберігався безвізовий режим.

Поступово досвід та зв'язки, набуті під час торгових поїздок, надали можливість організовувати виїзди з метою працевлаштування, що були більш тривалими, проте забезпечували вищий заробіток. На рубежі століть трудова міграція за кордон перетворилася на наймасовіший і найбільш соціально значущий міграційний потік. Українці виїжджали на роботу до Росії, Польщі, Чехії, країн Південної Європи. Набув поширення виїзд за короткотерміновими туристичними візами і працевлаштування без належного оформлення необхідних дозволів, тобто нелегально, що обумовило вкрай ризиковану ситуацію багатьох трудових мігрантів.

У 2003 р. із спеціальною доповіддю щодо становища громадян України за кордоном виступила Уповноважена Верховної Ради України з прав людини, яка навела численні факти порушення прав мігрантів, торгівлі людьми, вперше озвучила офіційну оцінку масштабів трудової міграції за кордон – понад 4 млн осіб¹. Оприлюднені омбудсменом дані схвилювали громадськість, привернули увагу політиків до явища трудової міграції. Парламент доручив Уряду посилити контроль за суб'єктами підприємницької діяльності, які надавали послуги з посередництва при працевлаштуванні за кордоном, продовжувати переговорний процес з метою укладання міжнародних угод про трудову міграцію та соціальний захист громадян, працевлаштованих за кордоном.

Початок 2000-х рр. було відзначено активною законотворчістю не лише у сфері регулювання трудової міграції, а й міграційних процесів загалом. Ухвалені у перші роки незалежності правові акти потрібно було привести у відповідність до норм Конституції України, міжнародно-правових документів щодо захисту прав людини, до

¹ Карпачова Н. (2003). Стан дотримання та захисту прав громадян України за кордоном: спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. К.: Інтертехнологія.

яких приєдналася країна, а також врахувати набутий у процесі їх застосування практичний досвід. У 2001 р. були прийнято нові редакції законів України «Про громадянство», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про біженців», ухвалено Закон України «Про імміграцію». Після рішення Конституційного суду України щодо неконституційності інституту прописки і прийняття Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» (2004 р.) законодавство країни у сфері міграції можна було вважати в цілому сформованим.

Розвиток законодавчої бази, посилення уваги до міграційних проблем дали змогу Україні активізувати міжнародну співпрацю. У 2002 р. країна приєдналася до Женевської конвенції 1951 р. про статус біженців, у цьому ж році набула повноправного членства у Міжнародній організації з міграції, де раніше була спостерігачем.

Водночас, кілька спроб ухвалити закон щодо концептуальних засад міграційної політики держави, а також щодо створення державної міграційної служби як єдиного органу виконавчої влади з управління міграційними процесами, зазнали невдач в українському парламенті. Законотворчий процес почав «пробуксовувати». Рада національної безпеки і оборони України, яка двічі (у 2007 і 2008 рр.) розглядала питання розвитку та реалізації міграційної політики, дійшла висновку, що ця політика залишалася концептуально невизначеною, а її принципи, стратегічні завдання, поточні цілі, стандарти захисту прав людини відсутні¹.

Така ситуація, вочевидь, було пов'язана з тим, що завдання скасування радянських обмежень щодо переміщення населення, забезпечення права на вільне пересування людей на той час було вже виконано. Водночас і суспільство, і політики не у повній мірі усвідомлювали подальші стратегічні цілі та завдання державного управління міграціями. Певним чином це пояснюється й тим, що певне поживлення економіки України протягом нульових років нового століття загальмувало еміграцію. Згідно соціологічного моніторингу

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 червня 2007 року «Про напрями державної міграційної політики України та невідкладні заходи щодо підвищення її ефективності»: Указ Президента України від 20.07.2007 № 657. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0008525-07>

Інституту соціології Національної академії наук України, у 2008 р. було зафіксовано найнижчий рівень поширення еміграційних настроїв: бажання виїхати за корон декларували лише 15 % респондентів, які хотіли б змінити місце проживання, проти майже 25 % у 1990-ті роки¹. Зменшилися обсяги й тимчасової трудової міграції. Частина заробітчан змогла успішно працевлаштуватися чи започаткувати на зароблені кошти власний бізнес на Батьківщині. Водночас сформувалася доволі численна група осіб, для якої періодична робота за кордоном перетворилася на основне заняття та джерело доходу. Пануючою моделлю міграційної поведінки, особливо в прикордонних регіонах, лишалася циркулярна міграція.

Світова фінансово-економічна криза 2008 р., агресія з боку Російської Федерації та її соціально-економічні наслідки, як і пандемія COVID-19, повернули кризові умови розвитку міграційних процесів, обумовили чергову активізацію міжнародної мобільності українців. До міграції, спричиненої економічними проблемами, додалася вимушена міграція, викликана воєнними діями й окупацією частини території країни. Труднощі з пошуком гідної праці, значно нижча, ніж в країнах призначення мігрантів, заробітна плата, невпевненість у політичній стабільності та економічних перспективах держави є основними спонукальними чинниками для виїзду за кордон. Йому сприяють також досвід трудової міграції, встановлені за кордоном ділові та особисті зв'язки, сформовані міграційні мережі, а також попит на додаткові робочі руки в країнах призначення на тлі скорочення і старіння власного населення, який підкріплюється законодавчими процедурами залучення працівників з-за кордону.

Хоча вирішальними для виникнення міграційного процесу є соціально-економічні умови, проте значний вплив на його динаміку чинять політичні обставини. Зокрема переорієнтація міграційної активності громадян України із східного, тобто до Росії, на західний, тобто до європейських країн, напрямки більшою мірою була пов'язана із євроінтеграційними зусиллями України, намаганнями зблизитися з Європейським Союзом і НАТО.

У 2007 р. між Україною та ЄС було підписано Угоду про спрощення оформлення віз та Угоду про реадмісію Для забезпечення належного

¹ Ворона В., Шульга М. (ред.) (2010). Українське суспільство 1992–2010. Соціологічний моніторинг. К.: Ін-т соціології НАНУ.

рівня транскордонної мобільності із західними сусідами України після їх вступу до ЄС і запровадження візового режиму було досягнуто домовленості про так званий «малий прикордонний рух», тобто безвізовий в'їзд мешканців прикордоння на прикордонні території суміжних держав на відстань 30–50 км. Відповідні угоди були укладені Україною з Угорщиною у 2007 р., Польщею і Словаччиною у 2008 р., Румунією у 2014 р.

На саміті Україна-ЄС у листопаді 2010 р. Україні було надано План дій з лібералізації візового режиму, де численні позиції присвячувалися міграції¹. Його другий розділ, зокрема, включав підрозділи «Управління міграцією» і «Політика притулку». До міграційної проблематики можна віднести також низку пунктів четвертого розділу, присвяченого фундаментальним правам, зокрема, стосовно свободи пересування та боротьби з дискримінацією.

Уже на першому етапі виконання Плану дій у травні 2011 р. затверджено Концепцію державної міграційної політики України, про необхідність якої говорилося роками. Того ж року ухвалено нову редакцію базового для міграційної сфери Закону «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», а також новий Закон «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», яким крім конвенційних (Женевська конвенція про статус біженців 1951 р.), уведено так звані субсидіарні форми захисту шукачів захисту, передбачені Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.). Принципові норми щодо регулювання трудової міграції містив новий Закон «Про зайнятість населення» (2012 р.), де вперше було дано визначення трудової міграції, закріплено право громадян на трудову діяльність за кордоном. В останньому пакеті законів, ухвалення яких було необхідним для набуття безвізового режиму з ЄС, у листопаді 2015 р. ухвалено Закон України «Про зовнішню трудову міграцію», в якому декларувалися права мігрантів, зобов'язання держави щодо їх захисту, підтримка їхніх об'єднань, сприяння поверненню та реінтеграції в українське суспільство.

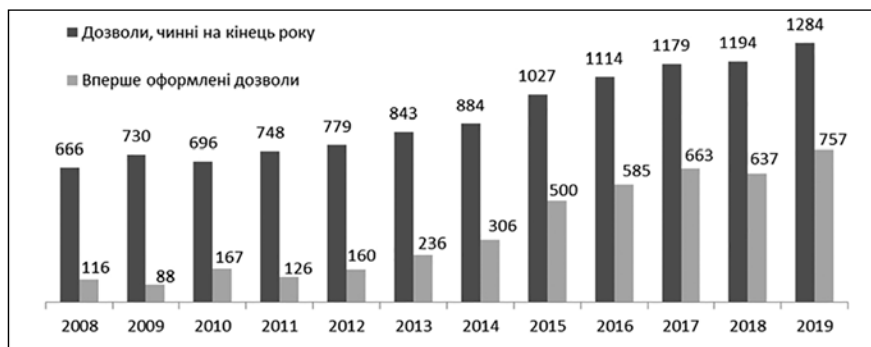
Виконання Плану дій з лібералізації візового режиму було вагомим чинником удосконалення міграційної політики України. Отримання ж у 2017 р. громадянами України (внаслідок успішного його виконання) безвізового режиму поїздок до ЄС сприяло подальшому розвитку

¹ Безвізовий діалог між Україною та ЄС. План дій з лібералізації візового режиму. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/16/f401732n5.pdf>

міграційного процесу у напрямку об'єднаної Європи. Хоча формально безвіз не змінив правові умови для міграції, проте він спростив і здешивив подорожі Європою і, відповідно, розширив можливості пошуків роботи та місця проживання за кордоном.

Українські працівники міцно опанували європейський ринок праці. На цій підставі зарубіжні автори інколи називають Україну «Мексикою Європи». Як свідчить соціологічний моніторинг Інституту соціології НАН України, 27,8% українців або мають особистий досвід роботи за кордоном, або такий досвід мають члени їхніх родин. Частка опитаних, які планують виїхати на роботу за кордон, становить 16,4% і постійно зростає¹. За оцінками фахівців, у різний час за кордоном працюють до 3 млн громадян України².

Хоча Росія залишається, особливо внаслідок окупації нею частини української території, важливою країною призначення для деяких мігрантів з України, європейський напрямок переміщень є наразі північним. За даними Евростату, чисельність дозволів на перебування українців у країнах ЄС, чинних на кінець року, сягнула у 2019 р. майже 1,3 млн (мал. 1), а вперше оформлених дозволів – 757 тис. Найбільше українців перебувало у Польщі – 476,2 тис., Італії – 230,6 тис., Чехії – 119,7 тис., Німеччині – 145,4 тис., Іспанії – 94 тис.

Мал. 1. Чисельність уперше оформлених громадянам України дозволів на перебування в ЄС та дозволів, чинних на кінець року, тис. (джерело: Eurostat³)

¹ Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Вип.6(20). URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/mon2019.pdf>

² Українське суспільство: міграційний вимір: нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. URL: https://www.idss.org.ua/arhiv/Ukraine_migration.pdf

³ Eurostat. Asylum and managed migration database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/asylum-and-managed-migration/data/database>

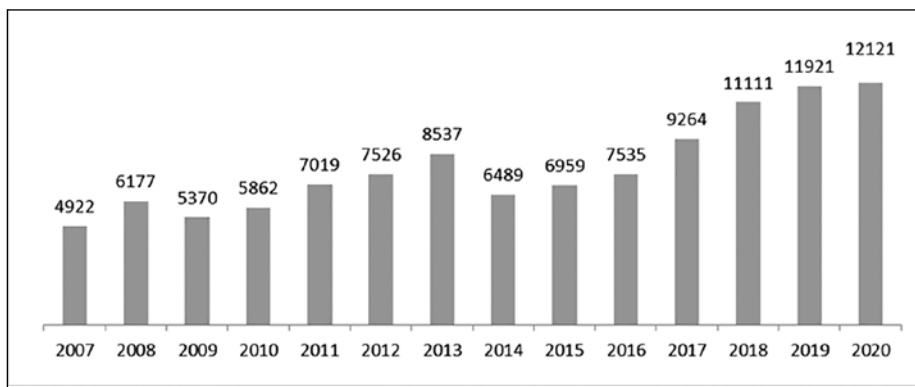
Впродовж останніх років зазнали змін деякі суттєві характеристики зовнішньої міграції. Так, зарубіжна трудова міграція, притаманна раніше головним чином мешканцям прикордоння, все більше поширювалася в інших регіонах. Унаслідок доволі численного виїзду молоді на навчання за кордон склад мігрантів помолодшав, серед них збільшилася частка висококваліфікованих професіоналів. Посилилася тенденція до збільшення строків перебування за кордоном і перетворення частини тимчасової трудової міграції на постійну.

Пандемія COVID-19, що позначилася на різних сторонах життєдіяльності людства, не могла не справити вплив на міграційні процеси. Однак, обумовлені нею обмеження транскордонної мобільності не призвели до припинення трудової міграції за кордон, хоча й значно ускладнили її здійснення. Виїзд з України не стільки скоротився, скільки був відтермінований. Водночас масового повернення мігрантів на Батьківщину не відбулося. Хоча з початком карантину навесні 2020 р. в Україну, за деякими оцінками, повернулися 300–400 тис. заробітчан, удома вони стикнулися із серйозними труднощами в пошуках роботи і здебільшого при першій нагоді намагалися повернутися до країн працевлаштування. Так, з даними опитування українців, які до карантину працювали у Польщі, проведеного в липні 2020 р., третина з них не змогли знайти роботу на Батьківщині, 70% виявили бажання найближчим часом повернутися на роботу за кордон¹.

Таким чином, масштаби міграції українців за кордон лишаються незмінними, її соціально-економічне значення очевидне. Заробітки за кордоном є потужним соціальним амортизатором, вагомим чинником підвищення добробуту сімей мігрантів, запобігання бідності: вони забезпечують майже половину бюджету домогосподарств, які мають у своєму складі довгострокових мігрантів, і 60% бюджету тих, члени яких практикують короткострокову міграцію². Приватні перекази заробітчан з-за кордону, обсяги яких стабільно зростають (мал. 2), сприяють підвищенню платоспроможного попиту населення, збалансуванню платіжного балансу.

¹ Чи потрібні у Польщі українські робочі руки? URL: <https://ampua.org/novyny/chi-potribni-u-polshhi-ukrainski-roboch/>

² Міграція як чинник розвитку в Україні: дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток в Україні. URL: https://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf

Мал. 2. Динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну, млн дол. США
(джерело: Національний банк України¹)

Водночас трудова міграція з України сягнула таких масштабів, які можуть викликати дефіцит працівників на ринку праці, принаймні в певних галузях і регіонах, посилити негативні демографічні тенденції. Особливо тривожним є вплив молоді та осіб з високим освітнім рівнем, що вже в недалекому майбутньому може перетворитися на гальмо економічного розвитку країни.

Амбівалентні наслідки міграції, спричинені нею виклики, як і потенціал для розвитку країни, привертають все більше уваги влади та суспільства. В 2017 р. український Уряд ухвалив Стратегію державної міграційної політики України на період до 2025 р., де визначені основні принципи, пріоритети та конкретні цілі держави з урегулювання міграційних процесів. Важливо підкреслити, що на найвищому рівні задекларовано готовність сприяти поверненню мігрантів на Батьківщину, посилювати зв'язки із співвітчизниками за кордоном і заохочувати діаспору до спільної роботи в інтересах розвитку країни. З метою створення умов для скорочення еміграції, повернення мігрантів в країну, розвитку малого і середнього бізнесу та відкриття нових робочих місць Урядом розробляються механізми залучення заощаджень, накопичених громадянами в результаті роботи за кордоном, до розвитку підприємництва. Мігранти-поверненці, як і інші громадяни, можуть скористатися з можливостей програми дешевих кредитів, запропоновано передбачити в законодавстві можливість

¹ Національний банк України. Статистика зовнішнього сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external>

надання поверненням державних грантів для відкриття власного бізнесу за схемою 1+1, тобто фінансування державним бюджетом частини інвестиції в сумі, зіставляваної з власними коштами мігранта. Потреба в реалізації подібних ініціатив особливо актуальна в умовах викликаних пандемією обмежень пересування і спричиненої нею економічної кризи, які призвели до повернення частини трудових мігрантів на Батьківщину та неможливості виїзду на заробітки за кордон.

IV. ВИСНОВКИ

Динаміка і характеристики міжнародної міграції українців упродовж тридцяти років після здобуття Україною незалежності постійно змінювалися залежно від ситуації в країні, а також вектору її міжнародних відносин, попиту на українську робочу силу за кордоном і заходи країн призначення з її залучення. Кілька етапів пройшло формування міграційної політики, що на сьогодні перетворилася на важливу складову і внутрішньої, і зовнішньої політики держави. Разом з тим, у сфері міграції лишається ще багато не вирішених проблем, а об'єктивна мінливість міграційних переміщень потребує наполегливого удосконалення механізмів управління ними та постійної їх корекції.

Передусім важливо взяти до уваги, що інтенсифікація міжнародної мобільності населення внаслідок глобалізації світової економіки, нерівномірності соціально-економічного та демографічного розвитку є панівним трендом сучасності. Пандемія COVID-19, спровокована нею економічні труднощі можуть загальмувати процес наростання міжнародної міграції, проте не зупинять його. На жаль пандемія підтвердила, що мігранти є критично необхідними у багатьох життєво важливих сферах, де в деяких розвинутих країнах становлять не менше третини зайнятих, зокрема в охороні здоров'я, догляді та піклуванні, харчовій промисловості та сільському господарстві, логістиці тощо.

Наростання конкуренції за людські ресурси в світі, в якій позиція України є доволі слабкою, посилює ризики депопуляції, втрати частини трудового та інтелектуального потенціалу нації, що може негативно вплинути на перспективи економічного розвитку країни. Оскільки міграція українців за кордон викликана передусім економічними чинниками, зокрема значно нижчими, ніж у державах-сусідах,

заробітками, головними запобіжниками проти неї є, без сумніву, покращення економічної ситуації, створення робочих місць із гідною оплатою праці, належні соціальні гарантії. Проте швидко подолати відставання у рівні життя від основних країн-реципієнтів української робочої сили неможливо, у найближчій перспективі міграція продовжуватиметься, більше того, внаслідок інерційності міграційного процесу вплив населення певний час може зберігатися й у разі наближення оплати праці в Україні до європейського рівня. Тому, державі потрібна чітко артикульована, законодавчо і ресурсно забезпечена міграційна політика, спрямована на мінімізацію негативних наслідків міграції та максимально можливе її використання для розвитку.

На тлі сучасної ситуації, обумовленої пандемією, першочергову увагу має бути приділено підтримці повернення мігрантів на Батьківщину, наданню їм допомоги в реінтеграції, створенню умов для інвестиційного використання зароблених за кордоном коштів з метою забезпечення самозайнятості, відкриття нових робочих місць, прискорення економічного розвитку громад походження та країни в цілому. Враховуючи спричинене кризою погіршення ситуації мігрантів у зарубіжних країнах, а також об'єктивну потребу країн призначення в додаткових робочих руках для певних галузей господарства, необхідніше активніше діяти на міжнародній арені в інтересах захисту прав громадян за кордоном, досягнення домовленостей з країнами-реципієнтами щодо безпечної, впорядкованої та організованої міграції українців з урахуванням інтересів України, країн призначення та самих мігрантів.

Відповідно до цієї мети, по-перше, необхідно зосередитися на механізмах спрямування валютних переказів мігрантів на створення умов для їхнього повернення та скорочення еміграції в цілому, зокрема, використання цих коштів для розвитку бізнесу і відкриття нових робочих місць.

По-друге, з метою усунення перешкод для повернення та реінтеграції мігрантів в українське суспільство важливим є соціальний захист під час роботи за кордоном та трансфер набутих в зарубіжних країнах прав із соціального страхування на Батьківщину.

По-третє, хоча за наявної економічної ситуації розвернути міграційний потік вкрай важко, а то й неможливо, необхідно усвідомити, що людські вчинки далеко не завжди визначаються раціональними

міркування, що велике значення має емоційна складова. Тому важливо посилити зв'язки з українцями за кордоном, демонструвати їм підтримку і зацікавленість держави.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Безвізовий діалог між Україною та ЄС. План дій з лібералізації візового режиму. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/16/f401732n5.pdf>
2. Ворона В., Шульга М. (ред.) (2010). Українське суспільство 1992–2010. Соціологічний моніторинг. К.: Ін-т соціології НАНУ.
3. Карпачова Н. (2003). Стан дотримання та захисту прав громадян України за кордоном: спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. К.: Інтертехнологія.
4. Лібанова Е.М. (ред.) (2005). Комплексне демографічне дослідження в Україні. К.: Український центр соціальних реформ.
5. Міграція як чинник розвитку в Україні: дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток в Україні. URL: https://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf
6. Національний банк України. Статистика зовнішнього сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external>
7. Осауленко О.Г. (ред.) (2003). Національний склад населення України та його мовні ознаки: за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. К.: Держкомстат України.
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 червня 2007 року «Про напрями державної міграційної політики України та невідкладні заходи щодо підвищення її ефективності»: Указ Президента України від 20.07.2007 № 657. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0008525-07>
9. Українське суспільство: міграційний вимір: нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. URL: https://www.idss.org.ua/arhiv/Ukraine_migration.pdf
10. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Вип.6(20). URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/mon2019.pdf>
11. Чи потрібні у Польщі українські робочі руки? URL: <https://ampua.org/novyny/chi-potribni-u-polshhi-ukrainski-roboch/>
12. Eurostat. Asylum and managed migration database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/asylum-and-managed-migration/data/database>

REFERENCES

1. Bezvizovyy dialoh mizh Ukrayinoyu ta YES. Plan diy z liberalizatsiyi vizovoho rezhymu [Visa-free dialogue between Ukraine and the EU. Visa liberalization action plan]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/16/f401732n5.pdf> [in Ukrainian].
2. Vorona V., Shilga M. (ed.). (2010). Ukrayinske suspilstvo 1992–2010. Sotsiolohichnyy monitorynh [Ukrainian society 1992–2010. Sociological monitoring]. Kyiv, In-t sotsiolohiyi NANU [in Ukrainian].
3. Karpachova N. (2003). Stan dotrymannya ta zakhystu prav hromadyan Ukrayiny za kordonom: spetsialna dopovid Upovnovazhenoho Verkhovnoyi Rady Ukrayiny z prav lyudyny [Status of observance and protection of the rights of citizens of Ukraine abroad: Special report of the Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Kyiv, Intertekhnolohiya [in Ukrainian].

4. Libanova E. (ed.) (2005). Kompleksne demografichne doslidzhennya v Ukraini [Comprehensive demographic research in Ukraine]. Kyiv, Ukrayinskiy tsentr sotsial'nykh reform [in Ukrainian].
5. Natsional'nyy bank Ukrainy. Statystyka zovnishn'oho sektoru [National Bank of Ukraine. External sector statistics]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external> [in Ukrainian].
6. Mihratsiya yak chynnyk rozvytku v Ukraini: Doslidzhennya finansovykh nadkhodzen', poviazanykh z mihratsiyeyu, ta yikhn'oho vplyvu na rozvytok v Ukraini [Migration as a factor of development in Ukraine: A study of financial income related to migration and their impact on development in Ukraine]. URL: [https://www. iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini. pdf](https://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf) [in Ukrainian].
7. Osaulenko O.H. (ed.) (2003). Natsional'nyy sklad naseleennya Ukrainy ta yoho movni oznaky: za danymy Vseukrayins'koho perepysu naseleennya 2001 roku (2003) [National composition of the population of Ukraine and its linguistic features: According to the All-Ukrainian census of 2001]. Kyiv, Derzhavnyy komitet statystyky Ukrainy [in Ukrainian].
8. Pro rishennya Rady natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 chervnia 2007 r. «Pro napryamy derzhavnoyi mihratsiynoyi polityky Ukrainy ta nevidkladni zakhody shchodo pidvyshchennya yiyi efektyvnosti». Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 20.07.2007 № 657 [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of June 15, 2007 “On the directions of the state migration policy of Ukraine and urgent measures to increase its efficiency”: Decree of the President of Ukraine of 20.07.2007 No 657]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0008525-07> [in Ukrainian].
9. Ukrayinske suspilstvo: mihratsiynny vymir: natsionalna dopovid [Ukrainian society: migration dimension: national report]. Kyiv, Instytut demohrafiyi ta sotsial'nykh doslidzhen im. M.V. Ptukhy NAN Ukrainy. URL: [https://www.idss.org.ua/arhiv/ Ukraine_migration.pdf](https://www.idss.org.ua/arhiv/Ukraine_migration.pdf) [in Ukrainian].
10. Ukrayinske suspil'stvo: monitorynh sotsial'nykh zmin. V. 6(20) [Ukrainian society: monitoring of social change]. URL: [https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/ mon2019.pdf](https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/mon2019.pdf) [in Ukrainian].
11. Chy potribni u Polshchi ukrayinski robochi ruky? [Do they need Ukrainian workers in Poland?]. URL: <https://ampua.org/novyny/chi-potribni-u-polshhi-ukrainski-roboch/> [in Ukrainian].
12. Eurostat. Asylum and managed migration database. URL: [https://ec.europa.eu/ eurostat/web/asylum-and-managed-migration/data/database](https://ec.europa.eu/eurostat/web/asylum-and-managed-migration/data/database)

ВПЛИВ КАРАНТИНУ В МЕЖАХ ЗАПОБІГАННЯ COVID-19 НА СТАН ЗЛОЧИННОСТІ МІГРАНТІВ В УКРАЇНІ¹

INFLUENCE OF THE QUARANTINE WITHIN THE PREVENTION OF COVID-19 ON THE MIGRANTS' CRIME IN UKRAINE

Аліна Калініна²

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України (вул. Пушкінська, 49, м. Харків, Україна, 06002)

Alina Kalinina

Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems (49, Pushkinska, Kharkiv, Ukraine, 06002)

Отримано: 12.03.2021. Затверджено: 17.05.2021

АНОТАЦІЯ

Поширення пандемії COVID-19 має епідеміологічні, медичні, економічні, соціальні, психологічні, екологічні, правові та інші наслідки, включаючи кримінологічні. Протягом 2020 р. в Україні та світі спостерігались нові тенденції стану злочинності, її динаміки та характеру. Одним із сегментів злочинності в Україні є злочини, які вчиняються іноземцями, аналіз змін у стані якого особливо актуальний через повне блокування, в якому державні кордони були майже або частково закриті майже на три місяці. Враховуючи вплив карантинних заходів на соціальні процеси, можна встановити наявність або відсутність зв'язку між розповсюдженням пандемій та епідемій та соціально-правовою та кримінологічною ситуацією в Україні. Метою наукової роботи є аналіз змін статистичних показників злочинності мігрантів в Україні після закінчення тривалого періоду карантину в рамках профілактики COVID-19 – 2020 р. Основними ознаками злочинності мігрантів в Україні, сформованої протягом 2020 р., є такі: (1) у структурі злочину в Україні частка злочинів, скоєних мігрантами, зменшилась до 0,5%; (2) рівень зафіксованих кримінальних правопорушень, скоєних мігрантами, різко знизився більш ніж на 30%; (3) кількість засуджених громадян інших держав за злочини, скоєні на території України,

---

¹ Стаття виконана в межах проекту «Соціально-правові та кримінологічні наслідки поширення пандемій та шляхи їх усунення в Україні» (реєстр. № 2020.01/0155), що підтримується Національним фондом досліджень України.

² кандидат юридичних наук; orcid 0000-0001-8015-0807; e-mail: alina.kalinina@ukr.net

також має тенденцію до зменшення, але вона не така різка, як рівень зафіксованих кримінальних правопорушень (зменшення становить близько 13,5 %); (4) поряд із швидким зменшенням кількості затриманих нелегальних мігрантів (майже втричі порівняно з 2019 р.) спостерігається протилежна тенденція до деякого збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень за незаконне перевезення осіб через державний кордон України (збільшення більше 10%); (5) особливістю «передісторії» явища міграції у період COVID-19 було те, що певні категорії мігрантів викликають агресивний настрій серед місцевого населення через побоювання останнього заразитися небезпечною хворобою певної національності. Це створює настрої стигматизації та ксенофобії, стимулює до збільшення вуличної злочинності.

Ключові слова: злочинність мігрантів в Україні; карантин; міграція під час COVID-19; фонові для злочинності явища

ABSTRACT

The spread of the COVID-19 pandemic has the epidemiological, medical, economic, social, psychological, environmental, legal and other consequences, including the criminological ones. During 2020, new trends in the state of crime, its dynamics and nature have been observed in Ukraine and the world. One of the segments of crime in Ukraine is the crime of foreigners, the analysis of changes in the state of which is especially relevant because of the total lockdown, in which the state borders were almost or partially closed for almost three months. Considering the impact of quarantine measures on social processes, it is possible to establish the presence or absence of a link between the spread of pandemics and epidemics and the socio-legal and criminological situation in Ukraine. The purpose of the scientific paper is to analyze the changes in the statistical indicators of foreigners' crime in Ukraine after the end of a long period of quarantine within the prevention of COVID-19 – 2020 year. The main features of foreigners' crime in Ukraine, formed during 2020, are the next: (1) in the structure of the crime in Ukraine, the share of crimes committed by foreigners decreased to 0,5%; (2) the level of recorded criminal offenses committed by foreigners has sharply decreased by more than 30%; (3) the number of convicted citizens of other states for crimes, committed on the territory of Ukraine, also has a tendency of decreasing, but it isn't as sharp as the level of recorded criminal offenses (the decreasing is about 13,5%); (4) along with the rapid decrease in the number of detained illegal migrants (almost three times compared to 2019), there is an opposite trend to some increase in the number of registered criminal offenses for illegal transportation of persons across the state border of Ukraine (increasing is more than 10%); (5) the peculiarity of the "background" of the phenomenon of migration during the period COVID-19 was that certain categories of migrants cause aggressive mood among the local population due to fears of the latter contracting a dangerous disease from a certain nationality. This creates a mood of stigmatization and xenophobia; stimulate increasing of the street crime.

Key words: migrants' crime in Ukraine; quarantine; migration during COVID-19; background phenomena of crime

---

I. ВСТУП

Взаємозв'язок суспільних процесів часом має непередбачуваний характер. Звичайно, що всі суспільні сфери пов'язані між собою в тій чи іншій мірі, оскільки суспільство – складна і багатофункціональна система. Однак підсилення чи послаблення впливу будь-якого

рандомного фактору на інші може мати і позитивні, і негативні наслідки.

Із початком поширення хвороби, що викликається вірусом SARS-CoV-2, світова спільнота не могла навіть уявити, що її розповсюдження набуде характеру пандемії, боротьба з якою стане загальною справою, внаслідок чого звичний ритм життя численних громадян зміниться на тривалий час, а можливо й назавжди. Головні зміни в життєдіяльності як окремих осіб, так і держав взагалі пов'язані із запровадженням головного заходу боротьби з поширенням COVID-19 – карантину різного ступеня суворості, у тому числі й локдауну.

Розповсюдження пандемії COVID-19 поряд з епідеміологічними, медичними, економічними, соціальними, психологічними, екологічними, правовими та іншими наслідками має і кримінологічні наслідки. Так, впродовж 2020 р. в Україні та світі спостерігалися нові тенденції щодо стану злочинності, її динамки та характеру. Наприклад, в Україні, відповідно до офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, протягом 2020 р. (календарний рік, упродовж якого постійно вживалися карантинні заходи) відбулося значне скорочення зареєстрованих кримінальних правопорушень: у 2020 р. їх було обліковано 360 622, що, порівняно з попереднім роком, на 18,8% менше (у 2019 р. обліковано 444 130)¹. Зазначене зменшення кількості облікованих кримінальних правопорушень не можна вважати незначним статистичним коливанням. Його фіксування пояснюється низкою факторів, серед яких латентність різної природи, деяке зниження злочинної активності у зв'язку із локдауном, зміни у порядку проведення статистичного обліку та ін.

Статистичні зміни відбулися не лише в обліку загальної кількості кримінальних правопорушень, а поширилися майже на всю структуру кримінальної протиправності в Україні. Показники різних видів кримінальних правопорушень (виокремлених як за об'єктом кримінально-правової охорони, так і за особливостями суб'єкта, який вчиняє кримінально-протиправне діяння) також змінилися. Одним із сегментів злочинності в Україні є кримінальна протиправність іноземців, аналіз змін у стані якої є особливо актуальним у світлі

¹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&c=fo

тотального локдауну, за якого кордони держави протягом майже трьох місяців були повністю або частково закритими. Розглядаючи вплив карантинних заходів на соціальні процеси, можна встановити наявність або відсутність зв'язку між поширенням пандемій та епідемії і соціально-правовою та кримінологічною ситуацією в Україні.

Дослідженню впливу пандемії COVID-19 на різні сфери життєдіяльності соціуму в Україні та за кордоном присвячено низку наукових робіт вітчизняних і зарубіжних вчених. На окрему увагу заслуговує аналіз науковцями взаємозв'язку між пандемією COVID-19 і соціальними процесами, зокрема й станом правопорядку в державі, під час її поширення. Роздуми В. Батиргарєєвої, Н. Гуторової, Т. Денисової, Н. Глинської, В. Шевчука та ін. щодо окремих аспектів кримінально-правового регулювання у медичній і фармацевтичній сферах, кримінального процесу і, зокрема, забезпечення дотримання прав людини під час здійснення кримінального провадження, завдань криміналістики в умовах боротьби з пандемією та її взаємозв'язку зі станом злочинності в державі присвячені матеріали міжнародної інтернет-конференції «Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи»¹, проведеної у квітні 2020 р. Науково-дослідним інститутом вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України (НДІ ВПЗ). Деякі дискусійні питання, пов'язані із впливом COVID-19 на роботу правоохоронних органів і станом правопорядку в державі на період пандемії, розкриваються у матеріалах панельної дискусії «Забезпечення правопорядку в умовах коронакризи»², що проводилася в рамках IV Харківського міжнародного юридичного форуму (вересень 2020 р.). Питанням прояву негативних наслідків пандемії у різних сферах життя українського соціуму присвячені: наукова стаття фахівців НДІ ВПЗ «Поширення пандемії COVID-19 в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми»³ і матеріали панельної дискусії «Соціально-правові та кримінологічні наслідки

¹ Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи: матер. Інтернет-конф. (Полтава, 29 квіт. 2020 р.). Х.: Право, 2020. 316 с.

² Забезпечення правопорядку в умовах корона кризи: матер. панел. дискусії IV Харків. міжнар. юрид. форуму (Харків, 23–24 верес. 2020 р.). Х.: Право, 2020. 250 с.

³ Батиргарєєва В.С., Борисов В.І., Євтеєва Д.П., Калініна А.В. та ін. (2020). Поширення пандемії COVID-19 в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 40. С. 9–22. doi:10.31359/2079-6242-2020-40-9

коронакризи у світі та в Україні» (листопад 2020 р.)¹. Частково реальні та потенційні зміни у стані злочинності в Україні, пов'язані із карантинними заходами, аналізуються у попередніх роботах авторки². При цьому кримінальній протиправності іноземців та змінам у її стані під час боротьби з поширенням COVID-19 не приділяється достатньо уваги науковцями.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Мета статті полягає розкритті за результатами аналізу змін у статистичних показниках кримінальної протиправності іноземців в Україні по завершенні тривалого періоду карантину в межах запобігання COVID-19 – 2020 р., основні риси злочинності мігрантів, що проявилися саме впродовж 2020-го, «карантинного», року.

Наукове дослідження базується на такому філософському методі пізнання, як діалектичний метод. Під час обробки інформаційних джерел, що послуговували основою для написання статті, використано метод аналізу і синтезу. За допомогою статистичного методу було оброблено офіційні статистичні дані, що характеризують злочинність іноземців в Україні.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Інфекційні та вірусні хвороби не є чимось новим для світової спільноти. Століттями людство гинуло від чуми, віспи, холери, вірусних хвороб та ін., продовжуючи і в наш час боротьбу вже з іншими захворюваннями цієї ж природи – грипом, ВІЛ/СНІД, гепатитом тощо.

Кінець 2019 р. ознаменувався надшвидким розповсюдженням небезпечної хвороби, що спричиняється вірусом SARS-Cov-2 (коронавірусом), боротьба з якою триває й дотепер. У березні 2020 р. Всесвітня організація охорони здоров'я офіційно проголосила поширення коронавірусної хвороби 2019 р. всесвітньою епідемією (скорочено

¹ Соціально-правові та кримінологічні наслідки коронакризи у світі та Україні: до проблеми мінімізації (2020). Матер. панел. дискусії наук.-практ. семінару «Використання технологій штучного інтелекту у протидії злочинності» (Харків, 5 листоп. 2020 р.). Х.: Право.

² Калініна А.В. (2020). Пандемія вірусу vs правопорядок: кримінологічний прогноз. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 39. С. 39–45. doi:10.31359/2079-6242-2020-39-39; Калініна А.В. (2020). Карантин в Україні та фонові для злочинності явища. *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи*: матер. Інтернет-конф. (Полтава, 29 квіт. 2020 р.). Х.: Право. С. 129–131, тощо.

Covid-2019 або COVID-19)¹. Не зважаючи на те, що світова спільнота вже не вперше зіштовхується з гострою необхідністю боротьби з поширенням інфекційної або вірусної хвороби, таких масштабних карантинних заходів щодо ізоляції не лише окремих осіб, господарств, підприємств тощо, а й цілих держав, раніше не застосовувалося.

Починаючи з 12 березня 2020 р. в Україні з метою забезпечення охорони здоров'я громадян Кабінет Міністрів України оголосив початок карантину². Міністерством охорони здоров'я України рекомендовано населенню зменшити до мінімуму контакти з іншими особами та, за можливості, залишатися в режимі самоізоляції. Задля цієї мети держава створила низку умов, зокрема: виробничий процес максимально переведено у дистанційний режим, призупинено роботу місць масового перебування людей (торгівельних центрів, місць громадського харчування, розважальних закладів тощо), внесено значні корективи у роботу транспорту (зокрема, зупинено міжобласне пасажирське сполучення) та ін.³ Окремою групою карантинних заходів стало закриття державних кордонів на період майже на три місяці.

Таким чином, поширення гострої респіраторної хвороби вірусної природи, що характеризується особливою небезпечністю для організму людини, сприяло ініціюванню державною владою України введення режиму карантину, що триває вже понад рік. Заходи, що вживалися протягом цього періоду, були різного ступеня суворості. Однак їх результатом було не лише зменшення поширення COVID-19, а й безповоротна зміна ритму життя людей і функціонування державних інституцій, підприємств, установ і організацій.

Зпочатком карантинних заходів, пов'язаних із боротьбою з COVID-19, науковці і практичні працівники в Україні та за кордоном звернули увагу на їх вплив на стан злочинності та можливі зміни в активності злочинців. Зокрема, у березні 2020 р. Європол опублікував доповідь під назвою «Pandemic Profiteering: How Criminals Exploit the COVID-19 Crisis»

¹ Пандемія коронавірусної хвороби 2019. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Пандемія_коронавірусної_хвороби_2019

² Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п>.

³ Там само.

(Спекуляція пандемією: як злочинці експлуатують кризу COVID-19)¹. У цій доповіді стисло наведено результати роботи аналітиків Європолу щодо головних змін у тенденціях злочинності впродовж карантину. Так, було відзначено, що правопорушники швидко скористалися можливостями, які відкрила боротьба з пандемією, адаптуючи до нових умов свою протиправну діяльність або вдаючись до вчинення нових видів кримінально-протиправних діянь. Головними змінами, пов'язаними із боротьбою з COVID-19 стали: високий попит на певні товари (наприклад, захисне спорядження та фармацевтичну продукцію); зниження мобільності населення і зменшення потоку людей до ЄС або транзитом через ЄС; уведення режиму самоізоляції громадян і переведення на дистанційний характер роботи (у тому числі й з використанням можливостей Інтернету) максимальну кількість фізичних та юридичних осіб; непомітність деяких кримінально-протиправних діянь через перенесення місця їх вчинення у домашні умови або в онлайн-простір внаслідок обмежень у суспільному житті; вразливість людей через підвищення тривоги і страху; скорочення надходжень певних незаконних товарів до ЄС². При цьому, ґрунтуючись на інформації, наданої державами-членами ЄС і власними експертами, Європолом робиться висновок про зростання рівня кіберзлочинності, шахрайств, продажу контрафактної медичної та санітарно-гігієнічної продукції, засобів індивідуального захисту та формування нового, так званого «карантинного» типу організованої злочинності, за якого групи правопорушників реалізують цілі схеми, видаючи себе за представників органів влади та медиків (зادля вчинення шахрайства і крадіжок)³.

Успіх злочинної діяльності під час пандемії пояснюється, в першу чергу, спекуляцією на найголовнішій темі – здоров'ї людини й особливо – її житті. Уявні та реальні загрози, величезна кількість інформації про хворобу (нерідко, можна сказати, міфічного характеру), безперешкодний і швидкий доступ до неї тощо сприяє формуванню панічних настроїв у суспільстві. Адже, здоров'я людини – це органічна єдність фізичного, психічного і соціального благополуччя. Тому,

¹ Pandemic Profiteering: How Criminals Exploit the COVID-19 Crisis. URL: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/pandemic-profiteering-how-criminals-exploit-covid-19-crisis>.

² Батиргареева В.С., Борисов В.І., Євтєєва Д.П., Калініна А.В. та ін. (2020). Поширення пандемії COVID-19 в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 40. С. 9–22. doi:10.31359/2079-6242-2020-40-9

³ Там само.

коли одна ланка цієї єдності руйнується, можна говорити про існування факторів ризику, детермінантів девіантної, зокрема, протиправної поведінки¹.

Розглядаючи зв'язок між реальними і потенційними змінами у стані злочинності та карантинними заходами в Україні, у літературі пропонується надавати як епідеміям (пандеміям), так і заходам, що пов'язані з їх подоланням, статусу фонових для злочинності явищ або умов злочинності.

Так, Г. Жаровська, аналізуючи зв'язок між пандемією та транснаціональною організованою злочинністю, робить висновок, що під час COVID-19 виникли нові умови для вчинення кримінально-протиправних діянь, сформувався певний апгрейд злочинності². Ю. Зауменна також звертає увагу на те, що COVID-19 було обумовлено низку негативних чинників, що сприяють злочинній діяльності³. Поряд із цим, науковці НДІ ВПЗ зазначають, що: «Наразі без сумніву можна констатувати, що будь-яка епідемія таких масштабів, як поширення хвороби COVID-19, стає дуже помітним (якщо не визначальним з-поміж інших) фоновим явищем для вчинення певних кримінальних та інших правопорушень, обумовлених соціальним станом, в якому опинилося людство»⁴.

Отже, стрімке поширення COVID-19 виявило неготовність світової спільноти до швидкого протистояння хворобі та її соціальних, зокрема й кримінологічних, наслідків. Щодо ролі пандемії у формуванні кримінальної обстановки держави, то з цього приводу думки науковців дещо розділилися. Одні з них вбачають в COVID-19 фактор, що формує умови для вчинення правопорушень (у тому числі й кримінальних), інші розглядають пандемію як фонове явище злочинності. Поряд із цим необхідно підкреслити, що пандемія призвела й до іншого кримінологічного ефекту – зменшення

¹ Ківенко Н. В., Лановенко І. І., Мельник П. В. (2002). Девіантна поведінка: сучасна парадигма: монографія. Ірпінь: Нац. акад. держ. податк. служби України. С. 7.

² Жаровська Г. (2020). Пандемія і транснаціональна організована злочинність: нові виклики чи апгрейд? *Забезпечення правопорядку в умовах коронакризи*: матер. панел. дискусії IV Харків. міжнар. юрид. форуму (Харків, 23–24 верес. 2020 р.). Х.: Право. С. 51.

³ Зауменна Ю.О. (2020). Національна безпека та пандемія COVID-19: нові виклики та загрози. *Забезпечення правопорядку в умовах коронакризи*: матер. панел. дискусії IV Харків. міжнар. юрид. форуму (Харків, 23–24 верес. 2020 р.). Х.: Право. С. 56.

⁴ Батиргарєєва В.С., Борисов В.І., Євтеєва Д.П., Калініна А.В. та ін. (2020). Поширення пандемії COVID-19 в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 40. С. 10.

загального рівня злочинності в державі. А це, по суті, – запобігання злочинності в дії.

Поширення COVID-19 охопило майже всі суспільні процеси. Особливо її вплив відбився на тих, що мають міжнародний характер, адже періоди локдауну сприяли тимчасовому припиненню міжнародних переміщень. Міжнародна міграція населення та відтворення злочинності на певній території взаємопов'язані. Тому зміни в одному із цих процесів продукують відповідні зміни і в іншому.

Зв'язок міграції та злочинності простежується у двох основних напрямках:

1) у впливі правових інститутів на міграцію, її характер, інтенсивність, форми тощо (такий вплив на міграцію може бути досягнутий шляхом ухвалення відповідних правових актів, що регулюватимуть порядок в'їзду в Україну, надання мігрантам відповідного статусу тощо);

2) у зворотному впливі міграційних процесів на всі характеристики злочинності (зокрема, приїзд певних груп мігрантів може призвести до збільшення числа злочинів у тій чи іншій місцевості, а виїзд мігрантів, у свою чергу, може супроводжуватися кримінологічним ефектом, але протилежного значення, оскільки сприяє скороченню злочинів за рахунок виїзду тих, хто їх вчиняв)¹.

Також варто зазначити, що окремим видом міграції є кримінальна міграція, яку можна визначити, як: 1) територіальне переміщення населення, що виявляється у в'їзді в державу осіб, які не є її громадянами, та їх перебуванні на території держави зі злочинними цілями²; 2) соціальне, відносно масове, суспільно небезпечне явище, яке проявляється в територіальному переміщенні осіб з метою учинення злочинів, а також переміщенні кримінальних технологій через кордони тих чи інших територій³; 3) оперативне поняття, визначене кримінологами для виокремлення контингентів мігрантів, які прибувають зі злочинними цілями та вимагають підвищеної уваги правоохоронних

¹ Мозоль А.П. (2002). Кримінологічні проблеми нелегальної міграції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВСУ. С. 55.

² Василькин О.А. (2008). Криминальная миграция как основной детерминант преступности иностранцев. *Миграционное право*. № 2. С. 41.

³ Нечевина Н.Д., Плясова И.В. (2006). Криминальная иммиграция в современной России: криминологические, уголовные и административные аспекты. Москва: ВНИИ МВД России. С. 14.

органів¹, тощо. Одним з видів кримінальної міграції є виїзд із країни перебування з метою ухилення від кримінальної відповідальності. Тобто частина осіб, які прибувають на територію держави, вже можуть мати за плечима певну «кримінальну історію» (у разі, якщо метою їх приїзду було ухилення від кримінальної відповідальності в іншій державі) чи «передісторію» (якщо головним спонуканням до приїзду в державу було вчинення кримінальних правопорушень).

Особливу увагу привертають процеси міграції у світлі аналізу фонових явищ злочинності, оскільки міграцію населення можна розглядати як одне із таких явищ. Адже мігранти, як легальні, так і нелегальні, – особливі групи населення, які здійснюють власний вплив на криміногенну обстановку в державі перебування як учиненням злочинів, так і особливостями поведінки через адаптацію до нових для них умов життя.

Таким чином, оскільки між процесами зовнішньої міграції та відтворенням кримінальної протиправності в державі існує певний зв'язок, зміни в тенденціях міждержавного переміщення не можуть не представляти кримінологічний інтерес.

Злочинність мігрантів у структурі злочинності України вже протягом тривалого періоду займає незначну, проте помітну, частку (1–1,5%), а за підрахунками Ю. Курилюка вона становить 2–3%². Однак у 2020 р. частка облікованих Офісом Генерального прокурора кримінальних правопорушень, вчинених іноземцями, склала майже 0,5%³.

До початку карантинних заходів рівень злочинності громадян інших держав характеризувався нестабільністю, із деяким його збільшенням на 6,1% у 2019 р., порівняно з 2018 р. (2452 кримінальних правопорушення супроти 2302). У 2020 р. можна спостерігати різке зменшення кількості кримінальних правопорушень, що вчиняються іноземцями: їх було обліковано 1655 (зменшення на 32,5%)⁴.

Поряд із цим доречно розглянути деякі інші статистичні показники, пов'язані з процесами зовнішньої міграції. Так, не зважаючи на те,

¹ Долгова А.И. (ред.) (2000). Российская криминологическая энциклопедия: преступность и борьба с ней в понятиях и комментариях. Москва: НОРМА-ИНФРА-М. С. 345.

² Курилюк Ю.Б. (2018). Злочинність мігрантів в Україні: детермінанти та запобігання. *Юридичний бюлетень*. Вип. 8. С. 319.

³ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&c=fo

⁴ Там само.

що у 2020 р. було виявлено майже втричі менше нелегальних мігрантів – 4197 осіб¹ порівняно з 12 864 у 2019 р.², показники кримінальної протиправності у сфері незаконного переправлення збільшилися на 10,3%³. У цій частині справдилися певні кримінологічні прогнози, надані попередньо щодо стану злочинності під час пандемії, а саме – збільшення кількості облікованих за ст. 332 КК України кримінальних правопорушень⁴: у 2019 р. за ст. 332 КК України було обліковано 252, а у 2020-му, «карантинному», році – 278 кримінальних правопорушень.

Рівень судимості громадян інших держав також зазнав змін: за звітністю Державної судової адміністрації України у 2019 р. було засуджено 798 громадян інших держав⁵, а у 2020 р. – 670 осіб⁶, що на 13,5 % менше. Така тенденція цілком відповідає різкому зменшенню кількості облікованих кримінальних правопорушень, вчинених іноземцями в Україні протягом 2020 р.

Різде зменшення статистичних показників, що характеризують кримінальну протиправність громадян інших держав в Україні, безпосередньо пов'язане з карантинними заходами у виді обмеження, а й подекуди – припинення міжнародних переміщень осіб у межах боротьби з поширенням вірусу SARS-Cov-2. У світлі обмеження міграційних потоків не є дивним хоча й невелике, однак зростання зареєстрованої кількості кримінальних правопорушень щодо незаконного переміщення осіб через державний кордон України.

Зменшення кількості затриманих нелегальних мігрантів майже втричі можна пояснити глобальним скороченням транскордонної мобільності, порівняно з докарантинним періодом. Як зазначає С. Філіппов, рівень безробіття під час пандемії різко зріс, що знизило попит на робочу силу мігрантів і, відповідно, сприяло тому, що люди більш обережно стали приймати рішення про міграцію до інших

¹ Показники діяльності ДМС України за 2020 рік. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2020_12.pdf

² Там само.

³ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&c=fo.

⁴ Калініна А.В. (2020). Пандемія вірусу vs правопорядок: кримінологічний прогноз. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 39. С. 42–43.

⁵ Звітність Державної судової адміністрації України. Форма 7. Звіт про склад засуджених за 2019 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019.

⁶ Звітність Державної судової адміністрації України. Форма 7. Звіт про склад засуджених за 2020 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020.

держав¹. До того ж, карантин у державах походження також пов'язаний із закриттям кордонів, що ускладнює не лише в'їзд до певної держави, а й виїзд з неї.

Пандемія сприяла зміні також і настроїв щодо перебування на території держави іноземних громадян, особливо азійської зовнішності, проявам ксенофобії та стигматизації, пов'язаної із упередженнями з приводу першого зафіксованого спалаху COVID-19 в м. Ухань (провінція Хубей, Китайська Народна Республіка) наприкінці 2019 р. Такі настрої у суспільстві стають підґрунтям, у першу чергу, вуличної насильницької злочинності.

Однак позитивний кримінологічний ефект від карантинних заходів для стану злочинності в Україні також привертає увагу. У 2020 р. рівень злочинності помітно знизився як загалом, так і мігрантів, зокрема. Таким чином, COVID-19 сприяв демонстрації позитивного кримінологічного ефекту від тимчасового обмеження міжнародних переміщень осіб.

IV. ВИСНОВКИ

Розглядаючи вплив карантину в межах запобігання COVID-19 на стан кримінальної протиправності громадян інших держав в Україні, можна виокремити такі основні риси злочинності мігрантів, що проявилися впродовж 2020-го, «карантинного», року:

1) у структурі кримінальної протиправності в Україні частка кримінальних правопорушень, що вчиняються іноземцями зменшилася до 0,5%;

2) рівень облікованих кримінальних правопорушень, що вчиняються іноземцями, різко зменшився більше, ніж на 30%;

3) кількість засуджених громадян інших держав за кримінальні правопорушення, вчинені на території України, також виявило тенденцію до зменшення, але не такого різкого характеру, як рівень облікованих кримінальних правопорушень (зменшення склало 13,5%);

4) поряд із стрімким зменшенням кількості затриманих нелегальних мігрантів (майже втричі, порівняно з 2019 р.) спостерігається протилежна за характером тенденція до деякого зростання кількості облікованих кримінальних правопорушень за незаконне переправлення осіб через державний кордон України (більше, ніж на 10%);

¹ Філіппов С.О. (2020). Постпандемічний світ і прикордонна безпека: нова реальність. *Забезпечення правопорядку в умовах корона кризи: матер. панел. дискусії IV Харків. міжнар. юрид. форуму* (Харків, 23–24 верес. 2020 р.). Х.: Право. С. 230.

5) особливістю «фоновості» явища міграції під час періоду COVID-19 стало те, що певні категорії мігрантів викликають агресивні настрої серед місцевого населення через побоювання останнього заразитися небезпечною хворобою від представників певної національності. Так формуються настрої стигматизації та ксенофобії, посилюється вулична злочинність.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Батиргареева В.С., Борисов В.І., Євтеєва Д.П., Калініна А.В. та ін. (2020). Поширення пандемії COVID-19 в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 40. С. 9–22. doi:10.31359/2079-6242-2020-40-9
2. Василькин О.А. (2008). Криминальная миграция как основной детерминант преступности иностранцев. *Миграционное право*. № 2. С. 39–41.
3. Долгова А.И. (ред.) (2000). Российская криминологическая энциклопедия: преступность и борьба с ней в понятиях и комментариях. Москва: НОРМА-ИНФРА-М.
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&_c=fo.
5. Жаровська Г. (2020). Пандемія і транснаціональна організована злочинність: нові виклики чи апгрейд? *Забезпечення правопорядку в умовах коронакризи*: матер. панел. дискусії IV Харків. міжнар. юрид. форуму (Харків, 23–24 верес. 2020 р.). Х.: Право. С. 44–52.
6. *Забезпечення правопорядку в умовах корона кризи* (2020). Матер. панел. дискусії IV Харків. міжнар. юрид. форуму (Харків, 23–24 верес. 2020 р.). Х.: Право.
7. Зауменна Ю.О. (2020). Національна безпека та пандемія COVID-19: нові виклики та загрози. *Забезпечення правопорядку в умовах коронакризи*: матер. дискусії IV Харків. міжнар. юрид. форуму (Харків, 23–24 верес. 2020 р.). Х.: Право. С. 52–57.
8. Звітність Державної судової адміністрації України. Форма 7. Звіт про склад засуджених за 2019 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019.
9. Звітність Державної судової адміністрації України. Форма 7. Звіт про склад засуджених за 2020 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020.
10. Калініна А.В. (2020). Карантин в Україні та фоніві для злочинності явища. *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи*: матер. Інтернет-конф. (Полтава, 29 квіт. 2020 р.). Х.: Право. С. 129–131.
11. Калініна А.В. (2020). Пандемія вірусу vs правопорядок: кримінологічний прогноз. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 39. С. 39–45. doi:10.31359/2079-6242-2020-39-39
12. Ківенко Н.В., Лановенко І.І., Мельник П.В. (2002). Девіантна поведінка: сучасна парадигма: монографія. Ірпінь: Нац. акад. держ. податк. служби України.
13. Курилюк Ю.Б. (2018). Злочинність мігрантів в Україні: детермінанти та запобігання. *Юридичний бюлетень*. Вип. 8. С. 317–323.
14. Мозоль А.П. (2002). Кримінологічні проблеми нелегальної міграції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВСУ.
15. Нечевина Н.Д., Плясова І.В. (2006). Криминальная иммиграция в современной России: криминологические, уголовные и административные аспекты. Москва: ВНИИ МВД России.
16. Пандемія коронавірусної хвороби 2019. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Пандемія_коронавірусної_хвороби_2019

17. Показники діяльності ДМС України за 2019 рік. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2019_12.pdf
18. Показники діяльності ДМС України за 2020 рік. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2020_12.pdf
19. Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи: матер. Інтернет-конф. (Полтава, 29 квіт. 2020 р.). Х.: Право, 2020.
20. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-p>.
21. Соціально-правові та кримінологічні наслідки коронакризи у світі та Україні: до проблеми мінімізації (2020). Матер. панел. дискусії наук.-практ. семінару «Використання технологій штучного інтелекту у протидії злочинності» (Харків, 5 листоп. 2020 р.). Х.: Право.
22. Філіппов С.О. (2020). Постпандемічний світ і прикордонна безпека: нова реальність. *Забезпечення правопорядку в умовах корона кризи*: матер. панел. дискусії IV Харків. міжнар. юрид. форуму (Харків, 23–24 верес. 2020 р.). Х.: Право. С. 227–232.
23. Pandemic Profiteering: How Criminals Exploit the COVID-19 Crisis. URL: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/pandemic-profiteering-how-criminals-exploit-covid-19-crisis>.

REFERENCES

1. Batyhrareieva V.S., Borysov V.I., Yevtieieva D.P., Kalinina A.V. et al. (2020). Poshyrennia pandemii COVID-19 v Ukraini: sotsialno-pravovi ta kryminolohichni problemy [Spread of the COVID-19 pandemic in Ukraine: socio-legal and criminological problems]. *Pytannia borot'by zi zlochynnistiu*. Vol. 40. p. 9–22. DOI:10.31359/2079-6242-2020-40-9. [in Ukrainian].
2. Dolgova A.I. (ed) (2000). Rossijskaja kriminologicheskaja jenciklopedija: prestupnost' i bor'ba s nej v ponjatijah i kommentarijah [Russian criminological encyclopedia: crime and the fight against it in terms and comments]. Moskva: NORMA-INFRA-M [in Russian].
3. Filippov S. O. (2020) Postpandemichnyj svit i prykordonna bezpeka: nova real'nist' [Post-pandemic world and border security: a new reality]. *Zabezpechennia pravoporiadku v umovakh koronakryzy*: mater. panel. dyskusii IV Kharkiv. mizhnar. iuryd. forumu (Kharkiv, 23-24.09.2020). Kharkiv: Pravo, p. 227–232 [in Ukrainian].
4. Kalinina A.V. (2020) Karantyn v Ukraini ta fonovi dlia zlochynnosti iavyscha [Quarantine in Ukraine and the background for the crime phenomenon]. *Pravovi zasady epidemichnoi bezpeky: vyklyky ta perspektyvy* : materialy internet-konferentsii (Poltava, 29.04.2020). Kharkiv: Pravo. p. 129–131 [in Ukrainian].
5. Kalinina A. V. (2020) Pandemiia virusu vs pravoporiadok: kryminolohichnyj prohnoz [Virus Pandemic vs public order: criminological estimation]. *Pytannia borot'by zi zlochynnistiu*. Vol. 39. p. 39–45. DOI:10.31359/2079-6242-2020-39-39 [in Ukrainian].
6. Kivenko N, Lanovenko I, Mel'nyk P (2002), Deviantna povedinka: suchasna paradyhma [Deviant activities: modern paradigm]. Irpin: Akad derzh podat Sluzhby Ukrainy [in Ukrainian].
7. Kurylyuk Y.B. (2018). Zlochynnist mihrantiv v Ukrayini: determinanty ta zapobihannya [Migrants' crime in Ukraine: determinants and prevention]. *Yurydychnyy byuletyn*. Vol. 8, p. 317–232 [in Ukrainian].
8. Mozol A.P. (2002) Kryminolohichni problemy nelehal'noi mihratsii v Ukraini [Criminological problems of illegal migration in Ukraine]: dys. ... kand. iuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav Ukrainy [in Ukrainian].
9. Nechevina N.D., Pljasova I.V. (2006). Kriminalnaja immigracija v sovremennoj Rossii: kriminologicheskie, ugolovnye i administrativnye aspekty [Criminal migration in

- contemporary Russia: criminological, criminal law and administrative problems]. Moskva: VNII MVD Rossii [in Russian].
10. Pandemic Profiteering: How Criminals Exploit the COVID-19 Crisis. URL: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/pandemic-profiteering-how-criminals-exploit-covid-19-crisis>.
  11. Pandemiia koronavirusnoi khvoroby 2019 [Coronavirus disease pandemic 2019]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Пандемія_коронавірусної_хвороби_2019 [in Ukrainian].
  12. Pokaznyky diial'nosti DMS Ukrainy (2019) [Indicators of the State Migration Service of Ukraine]. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2019_12.pdf [in Ukrainian].
  13. Pokaznyky diial'nosti DMS Ukrainy (2020) [Indicators of the State Migration Service of Ukraine]. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2020_12.pdf [in Ukrainian].
  14. Pravovi zasady epidemichnoi bezpeky: vyklyky ta perspektyvy [Legal bases of epidemic safety: challenges and prospects]: materialy internet-konferentsii (Poltava, 29.04.2020). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
  15. Pro zapobihannia poshyrenniu na terytorii Ukrainy hostroi respiratornoi khvoroby COVID-19, sprychynenoi koronavirusom SARS-CoV-2 [On prevention of the spread on the territory of Ukraine of acute respiratory disease COVID-19 caused by coronavirus SARS-CoV-2]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11.03.2020 № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п> [in Ukrainian].
  16. Sotsial'no-pravovi ta kryminolohichni naslidky koronakryzy u sviti ta Ukraini: do problemy minimizatsii [Socio-legal and criminological consequences of the coronary crisis in the world and in Ukraine: to the problem of minimization]: materialy panel. dyskusii nauk.-prakt. seminaru «Vykorystannia tekhnolohij shuchnoho intelektu u protydiv zlochynnosti» (Kharkiv, 5.11.2020). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
  17. Vasilkin O.A. (2008) Kriminalnaja migracija kak osnovnoj determinant prestupnosti inostrancev [Criminal migration as the main determinant of the foreigners' crime]. *Migracionnoe pravo*. No 2. p. 39–41 [in Russian].
  18. Yedynyj zvit pro kryminalni pravoporushennia po derzhavi [Unified report on criminal offenses in the country]. https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&c=fo [in Ukrainian].
  19. Zabezpechennia pravoporiadku v umovakh koronakryzy [Ensuring law and order in a coronary crisis]: mater. panel. dyskusii IV Kharkiv. mizhnar. iuryd. Forumu (Kharkiv, 23-24.09.2020). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
  20. Zaumenna Yu. O. (2020) Natsional'na bezpeka ta pandemiia COVID-19: novi vyklyky ta zahrozy [National Security and the COVID-19 Pandemic: New Challenges and Threats]. *Zabezpechennia pravoporiadku v umovakh koronakryzy*: mater. panel. dyskusii IV Kharkiv. mizhnar. iuryd. forumu (Kharkiv, 23-24.09.2020). Kharkiv: Pravo. p. 52–57 [in Ukrainian].
  21. Zharovska H. (2020). Pandemiia i transnatsional'na orhanizovana zlochynnist': novi vyklyky chy aphrejd? [Pandemia and Transnational Organized Crime: New Challenges or Upgrades?]. *Zabezpechennia pravoporiadku v umovakh koronakryzy*: mater. panel. dyskusii IV Kharkiv. mizhnar. iuryd. Forumu (Kharkiv, 23-24.09.2020). Kharkiv: Pravo, p. 44–52 [in Ukrainian].
  22. Zvitnist' Derzhavnoi sudovoi administratsii Ukrainy. Forma 7. Zvit pro sklad zasudzhenykh (2019) [Report of the State Judicial Administration of Ukraine. Form 7. Report about convicted persons]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019 [in Ukrainian].
  23. Zvitnist' Derzhavnoi sudovoi administratsii Ukrainy. Forma 7. Zvit pro sklad zasudzhenykh (2020) [Report of the State Judicial Administration of Ukraine. Form 7. Report about convicted persons]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020 [in Ukrainian].

Наукова стаття (Research article)

<http://doi.org/10.32752/2786-5185-2021-1-1-42-49>

УДК 316.654:314.15

НАСТРОЇ ТА ПЕРЕДУМОВИ МІГРАЦІЇ СЕРЕД МОЛОДІ ЗАКАРПАТТЯ

MIGRATION SENTIMENTS OF TRANSCARPATHIAN YOUTH THEIR PRECONDITIONS

*Наталія Варга¹, **Богданна Гвоздецька²

*Ужгородський національний університет (пл. Народна, 3, м. Ужгород, Україна, 88000)

***Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка
(вул. І. Франка, 24, м. Дрогобич, 82100)*

*Nataliia Varha, **Bohdanna Hvozdetska

*Uzhhorod National University (3, Narodna, Uzhhorod, Ukraine, 88000)

***Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(24, Ivan Franko, Drohobych, Ukraine, 82100)*

Отримано: 15.02.2021. Затверджено: 05.04.2021

АНОТАЦІЯ

Для українського суспільства міграційні процеси відігравали і дедалі більше відіграють надзвичайно важливу роль. Пошук роботи, навчання, стажування, подорожі є основними передумовами та причинами міграцій та міграційних настроїв. Але все ж таки, міграційні процеси українського суспільства мають вектор відтоку трудових ресурсів. Особливе занепокоєння викликають міграційні настрої молоді, оскільки вона – односпрямована, тобто мова йде про «витікання» молодого людського капіталу. У статті представлено дослідження еміграційних установок закарпатської молоді на прикладі студентів 2-3 курсів різних факультетів Ужгородського національного університету. Результати дослідження показують високий відсоток серед молодих людей, які хочуть покинути країну, а особливе занепокоєння викликає те, що близько 30,0% опитаних планують не повертатися. Серед основних передумов еміграційних настроїв досліджуваної молоді є відсутність перспектив на майбутнє, низька фінансова спроможність, низькі стандарти життя, несприятливі умови для реалізації професійних знань.

---

¹ доктор соціологічних наук, доцент; orcid 0000-0002-6607-2969; e-mail: ignatola23@gmail.com

² кандидат соціологічних наук, доцент; orcid 0000-0003-2240-3508; e-mail: bogdankauafm@gmail.com

Ключові слова: закарпатська молодь; молодь; міграція; еміграційні установки; закордоння; студенти

ABSTRACT

Migration processes have played and continue to play an extremely important role for Ukrainian society. Job search, study, internship, travel are the main prerequisites and causes of migration and migratory attitudes. Nevertheless, the migration processes of Ukrainian society have a vector of outflow of labor resources. Of particular concern are the migratory attitudes of young people, as they are one-way, it is about the «leakage» of young human capital. The article presents a study of emigration attitudes of Transcarpathian youth on the example of students of 2-3 courses of different faculties of Uzhgorod National University. The results of the study show a high percentage of young people who want to leave the country, and of particular concern is the fact that about 30.0% of respondents plan not to return. Among the main prerequisites for the emigration sentiments of the studied youth are the lack of prospects for the future, low financial capacity, low living standards, unfavorable conditions for the implementation of professional knowledge.

Key words: Transcarpathian youth; youth; migration; emigration settings; abroad; students.

I. ВСТУП

Сучасний світове суспільство відзначається масштабними міграційними потоками, інтенсивними процесами обміну людського капіталу на глобальному рівні, більше того, фундаментальною цінністю сучасного світу проголошені саме свобода капіталу та свобода переміщень людей, яке сьогодні максимально спрощене (не враховуючи ситуацію яка сьогодні склалася внаслідок пандемії коронавірусної хвороби). Слід у даному питанні звернути увагу на молодь яка є найбільш мобільною спільнотою і у більшості випадків молодіжна міграція носить вектор відтоку людського капіталу.

Українське суспільство активно залучене до міграційних процесів. Україна визнана п'ятою країною у світі за кількістю осіб, котрі емігрували з неї у різні роки, через неї проходить один з найбільших світових міграційних коридорів¹. У пошуках заробітку все більше жителів України виїздили до ЄС. Проте якщо протягом 2014–2016 рр. до країн ЄС їхали трудові мігранти із західноукраїнських територій, то вже 2017–2018 рр. стало помітним зростання кількості мігрантів із східноукраїнських областей². Особливе занепокоєння викликає міграційний потенціал молоді, яка є головним джерелом

¹ Migration and Remittances Factbook 2011 / by Dilip Ratha. 2nd Ed. 2011. 265 p.

² Ніколаєв К. Трудова міграція до країн Європейського Союзу: фактори та наслідки URL: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2018/05\(100\)/09.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2018/05(100)/09.pdf)

інтелектуального розвитку України, а також впливає на демографічну, соціальну й економічну ситуацію в нашій державі.

Вагомий внесок у дослідження теорії і практики міжнародної трудової міграції зробили В. Євтух, Е. Лібанова, О. Малиновська, І. Прибиткова, М. Шульга та інші. Еміграційні настрої донині не привернули значної уваги сучасних дослідників, проте ця проблематика присутня у низці розвідок з міграційної тематики таких авторів, як Є. Красинця, Ю. Платонова, Т. Юдіна. Роботи О. Дейнеко, Г. Остроухової, Л. Сокурянської, Р. Шейко, Г. Щерби та деяким іншим присвячені еміграційним настроям пострадянського студентства, соціально-економічним наслідкам міграції молоді з України.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою цієї статті є визначення еміграційних настроїв закарпатської молоді та передумов таких настроїв.

У 2019 році методом анкетування було проведено соціологічне опитування студентів других–третьох курсів різних факультетів Ужгородського національного університету. Опитування проводилося в рамках університетського дослідження, шляхом відбору 300 респондентів, з яких 54% осіб жіночої статі та 46% – чоловічої.

До соціологічного інструментарію включене запитання: «Чи хотіли б Ви після отримання диплому поїхати закордон?». Шкала відповідей включала такі варіанти: «так, хотів(ла) б», що свідчить, на наш погляд, про цілковиту готовність наміру поїхати за кордон; «ні, не хотів(ла) б» – свідчить про повне небажання залишати країну; «важко відповісти» – засвідчує невизначеність і невпевненість.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Проведені на сьогодні дослідження українських еміграційних настроїв свідчать, що серед молоді (18–35 років) кількість тих, хто має бажання переїхати на постійне місце проживання за кордон, становить 54%. Натомість серед старшого покоління таких лише 19%. Дещо більше тих, хто висловлює бажання емігрувати, серед осіб з вищою освітою та заможніших. Найчастіше серед причин, які спонукають респондентів думати про еміграцію називали надію забезпечити гідні умови життя (64%). Бажання забезпечити краще майбутнє для дітей як причину переїхати в іншу країну називали

34%, відсутність достойної роботи в Україні – 23%, бажання отримати якісну освіту – 12%. Отримання належних умов життя як причину можливої еміграції найчастіше називали на Сході країни, бажання забезпечити майбутнє дітей – на Півдні, відсутність достойної роботи – на Заході. Молодь дещо частіше за інших називає причинами бажання емігрувати відсутність роботи та можливості для самореалізації, найстарші – відчуття небезпеки та якісну медицину¹.

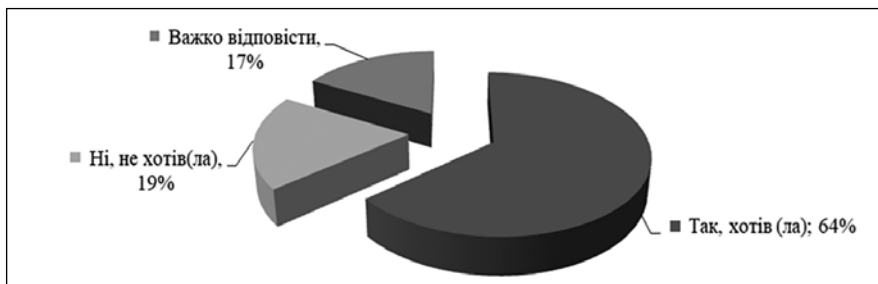
Варто звернути увагу на еміграційні настрої студентської молоді Закарпаття, адже означений простір виступає контактною зоною між Україною та Європейським Союзом (Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією). Майже половина всіх трудових українських мігрантів перебувають у країнах Європейського Союзу. Переважна кількість їх – в Італії (13,4%), Чехії (12,8%), Польщі (7,4%), Іспанії (3,9%) та Португалії (3%)². Така ситуація розподілу пояснюється, зокрема, прагненням знайти більш високооплачувану роботу в країнах зі спорідненою ментальністю і релігією, що є привабливим у плані молодіжної міграції. Варто звернути увагу на трудову міграцію молоді України яка на сьогоднішній день носить характер «економічного біженства». Основними соціально-економічними причинами транскордонної трудової міграції в Україні є економічна криза й невизначеність шляхів виходу з неї, воєнні дії на Сході України, високий рівень безробіття, істотна різниця в умовах життя та рівні оплати праці між Україною та країнами-реципієнтами українських трудових мігрантів. Ще однією вагомою причиною є ситуація з роботою за спеціальністю, значна кількість випускників вищих навчальних закладів не може знайти роботу за отриманою освітою, а змушена працювати у сферах діяльності, відмінних від отриманої освіти.

Як засвідчили результати опитування, більше половини опитаних студентів (64%) дали ствердну відповідь, а отже прагнуть виїхати за кордон, тільки (19%) респондентів не мають наміру нікуди їхати за межі країни, (17%) опитаних студентів не змогли визначитися з відповіддю, отже ще не прийняли кінцевого рішення. Дані відповіді свідчать про високий рівень еміграційних настроїв студентської

¹ Динаміка міграційних настроїв українців. URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_migracionnyh_nastroeniy_ukraincev.html

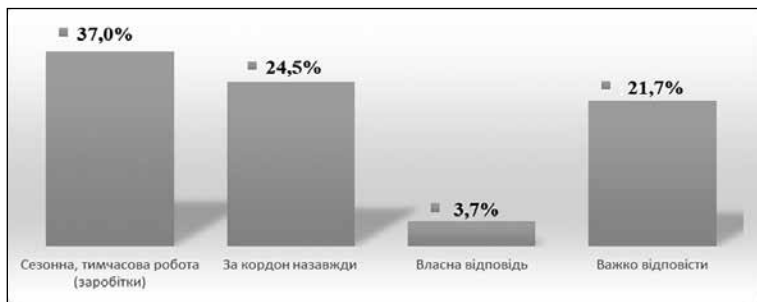
² Брензович К.С. Аналіз міграційних потоків молоді України. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/21055/1/8.pdf>

молоді, лише невеликий відсоток опитаних усе ж таки не має наміру покидати країну (див. мал. 1).

Малюнок 1. Розподіл відповідей студентів на запитання «Чи хотіли б Ви після отримання диплому поїхати закордон?»

Ми прагнули з'ясувати думку студентів, які мають наміри їхати закордон як довго вони там хочуть перебувати і чи мають намір повернуся додому. Найбільше респондентів, серед тих, хто хоче поїхати закордон, метою поїздки вбачають сезонні, тимчасові роботи («заробітки») про це зазначили 37,0% опитаних студентів, значний відсоток увібрали і ті, які не мають наміру повертатися 24,5% респонденти. Ті студенти які ще до кінця не визначилися увібрали 21,7% опитаних і 3,7% мають свої бачення щодо терміну перебування закордоном (див. мал. 2).

Малюнок 2. Розподіл відповідей студентів на запитання «Як довго маєте намір перебувати закордоном?»

Отже, як бачимо з отриманих результатів, близько у третини молодих людей (24,5% – за кордон назавжди і 21,7% – які ще до кінця не визначилися) є думка покинути країну та ніколи не повертатися назад.

Як показують інші дослідження молодь Закарпатської області (36,1%) відзначається найбільш високим рівнем еміграційного настрою, готовністю виїхати за кордон і там залишитися, а також тут найбільше молодих людей (21,3%), у порівнянні з іншими досліджуваними регіонами, які хочуть поїхати на тривалий термін. Слід звернути увагу на те, що однією з причин високого рівня міграції жителів заходу України є наявність кордону з ЄС, тобто близькість європейських країн. На прикордонних територіях між Україною, Польщею, Словаччиною та Угорщиною діє місцевий прикордонний рух. Цей спеціальний режим перетинання державного кордону дає їх мешканцям право на безвізові багаторазові відвідини прикордонної зони сусідньої країни (це 30 км від кордону з Польщею, 30–50 км – зі Словаччиною, 50–65 км – з Угорщиною). Більшість мешканців прикордонних областей мають дозволи на перетин кордону у межах режиму місцевого прикордонного руху¹.

Важливою частиною нашого дослідження стало дослідження передумов еміграційних настроїв закарпатської молоді, особливо тих респондентів, які хочуть та планують у найближчому майбутньому покинути країну. Найбільший відсоток отримали наступні передумови: «Немає перспектив на майбутнє» – 62,4% опитаних, «Низькі заробітки» – 54,4%, «Недостатньо шансів на належний рівень життя» – 33,9%, «Немає роботи» – 31,5%, і «Немає можливості професійного розвитку» – 28,8% опитаних студентів (див. табл. 1).

Передумова	%
Немає перспектив на майбутнє	62,4
Низькі заробітки	54,4
Недостатньо шансів на належний рівень життя	33,9
Немає роботи	31,5
Немає можливості професійного розвитку	28,8
Немає можливості особистісного розвитку	14,8
Немає розваг, нудьга	7,7
Панує провінційність	5,2
Погана атмосфера	4,8
Так робить багато знайомих	4,4
Інше	0,3

**Таблиця 1. Розподіл відповідей на запитання
«Чому в майбутньому Ви хочете залишити рідну місцевість?»**

¹ Гвоздецька Б. Г., Нікон Н. О. (2019). Еміграційні настрої української молоді. *Молодіжна політика: проблеми та перспективи*. Вип. 9. С. 74–80.

Таким чином, можна побачити з результатів дослідження, що вагомою передумовою міграційних настроїв закарпатської молоді є відсутність перспектив на майбутнє, пов'язаних з нестабільністю в країні, нерегульованою політичною ситуацією, низьким рівнем життя, бідністю, безробіттям та інфляцією. Ще однією важливою передумовою є низька фінансова спроможність (низькі заробітки, недостатньо шансів на належний рівень життя), мабуть такий висновок зроблений з власного досвіду чи досвіду свого сімейного господарства. А також вагомою передумовою, яка відіграє не найменшу роль є високий рівень безробіття та проблема українського суспільства – професійна соціалізація молоді.

Є певна залежність між економічним добробутом країни і професійними орієнтаціями молоді. Чим розвиненіша країна економічно, тим молодь більш спрямована на саморозвиток і налагодження різних відносин і контактів, добре оплачувану і престижну роботу. У той же час чим слабкіша економічний розвиток країни, тим молоді люди розглядають працю, як засіб досягнення матеріального благополуччя. Така позиція відсуває на задній план реалізацію довгострокових планів професіоналізації, що веде до депрофесіоналізації молоді людини і робить її неконкурентоспроможною на сучасному ринку праці¹.

IV. ВИСНОВКИ

Сьогодні питання міграційних настроїв молоді займає чільне місце у нашій державі, адже, окрім міграційних процесів спрямованих на відтік людського капіталу, ми ще й переживаємо і стрімкий демографічний спад. Як показує дослідження закарпатська молодь має високий відсоток молодих людей, які хочуть покинути країну, близько 30,0% назавжди. Основними передумовами еміграційних настроїв досліджуваної молоді є відсутність перспектив на майбутнє, низька фінансова спроможність, низькі стандарти життя, несприятливі умови для реалізації професійних знань.

Сучасна ситуація, насамперед потребує адекватних дій з боку законодавчої та виконавчої влади, ретельного аналізу науковців і фахівців у даній проблематиці. Високі стандарти життя та привабливі

¹ Бартош Е.П., Гвоздецька Б.Г., Варга Н.И., Зоська Я.В., Никон Н.А. (2020). Профессиональная социализация молодежи в Центральной и Восточной Европе. *Перспективы науки и образования*. № 6(48). С. 103–116. doi: 10.32744/pse.2020.6.9

умови праці, мають стати важелями утримання молодих людей на Батьківщині, за рахунок можливості зростати та розвиватися, мати змогу знайти роботу за професією.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Бартош Е. П., Гвоздецька Б. Г., Варга Н. И., Зоська Я. В., Никон Н. А. (2020). Професійна соціалізація молоді в Центральній і Східній Європі. *Перспективи науки і освіти*. № 6(48). С. 103-116. doi: 10.32744/pse.2020.6.9
2. Брензович К.С. (2017). Аналіз міграційних потоків молоді України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/21055/1/8.pdf>
3. Гвоздецька Б. (2019). Еміграційні настрої української молоді. *Молодіжна політика: проблеми та перспективи*. Вип. 9. С. 74–80.
4. Динаміка міграційних настроїв українців. URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_migracionnyh_nastroeniy_ukraincev.html.
5. Ніколаєць К. (2018). Трудова міграція до країн Європейського Союзу: фактори та наслідки. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. № 5 URL: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2018/05\(100\)/09.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2018/05(100)/09.pdf)
6. Ratha D. (2011). *Migration and Remittances Factbook*. 2nd Edition. Washington: World Bank Publications.

REFERENCES

1. Bartosh E.P., Gvozdetzskaya B.G., Varga N.I., Zoska Ya.V., Nikon N.A. (2020). Professionalnaya sotsializatsiya molodezhi v Tsentralnoy i Vostochnoy Evrope [Professional socialization of Youth in Central and Eastern Europe]. *Perspektivy nauki i obrazovaniya*. № 6(48). С. 103–116 [in Russian].
2. Brenzovych K.S. (2017). Analiz mihratsiinykh potokiv molodi Ukrainy [Analysis of migration flows of Ukrainian Youth]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/21055/1/8.pdf> [in Ukrainian].
3. Dynamika mihratsiinykh nastroyv ukrainsiv [Dynamics of migration sentiments of Ukrainians] URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_migracionnyh_nastroeniy_ukraincev.html [in Ukrainian].
4. Hvozdetzka B. (2019) Emihratsiini nastroi ukrainskoi molodi [Emigration sentiments of Youth in Ukraine]. *Molodizhna polityka: problemy ta perspektyvy*. Vol. 9. p. 74–80 [in Ukrainian].
5. Nikolaiets K. (2018). Trudova mihratsiia do krain Yevropeiskoho Soiuzu: faktory ta naslidky [Labor migration to the European Union: factors and consequences]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*. № 5. URL: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2018/05\(100\)/09.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2018/05(100)/09.pdf) [in Ukrainian].
6. Ratha D. (2011). *Migration and Remittances Factbook 2011*. 2nd Edition. Washington: World Bank Publications.

ДЕРЖАВНА ПРИКОРДОННА СЛУЖБА УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE AS SUBJECT TO IMPLEMENT OF STATE MIGRATION POLICY OF UKRAINE

Валентин Зьолка¹, Андрій Мота²

*Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького
(вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, Україна, 29003)*

Valentyn Zolka, Andriy Mota

*Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine
(46, Shevchenka, Khmelnytskyi, Ukraine, 29003)*

Отримано: 19.03.2021. Затверджено: 27.04.2021

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуті деякі аспекти діяльності Державної прикордонної служби України щодо реалізації нею державної міграційної політики України. Визначено, що в умовах посилення глобальних міграційних процесів, визначених Стратегією державної міграційної політики України до 2025 р., необхідне ефективне державне регулювання у цій галузі, яке є передумовою потенціалом міграції, спрямованої на мінімізацію її негативних наслідків та забезпечення належного і свободи як мігрантів, так і населення. Державна прикордонна служба залишається ключовим організаційним інструментом посилення безпеки в прикордонному просторі та дотримання режиму міграції, що використовується в рамках комплексного підходу. Перебуваючи на маршрутах міграційного потоку, прикордонні підрозділи створюють умови для реалізації права осіб на безпечне перетинання кордону та свободу пересування. Одним із заходів забезпечення національної безпеки є посилення контролю над в'їздом і виїздом в Україну та з неї іноземців та осіб без громадянства, дотримання ними правил перебування на території України. В існуючих умовах охорона державного кордону України передбачає координацію діяльності багатьох державних органів, спрямованих на подальший контроль за міграційними

---

¹ доктор юридичних наук, доцент; orcid 0000-0002-7815-6393; e-mail: zolkavalentin@gmail.com

² доктор юридичних наук, доцент; orcid 0000-0002-0401-3496; e-mail: atom_75@ukr.net

потоками. Співпраця Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами щодо протидії міграційній сфері має управлінський та процесуальний характер. Вона базується на вже існуючих підходах до керівництва та координації діяльності центральних органів виконавчої влади, а також має враховуватися як фактор впливу на безпеку кордону.

Ключові слова: Державна прикордонна служба України; міграційна політика; взаємодія; координація; нелегальна міграція.

ABSTRACT

Under the Ukrainian legislature the solution of targets as regards realization of state migration policy of Ukraine is commissioned to State migration service of Ukraine and other state bodies and law enforcement agencies in particularly to State border service of Ukraine. Activity of the law enforcement agencies in the area of implementation of state migration policy of Ukraine fails to meet present-day requirements: there are not rare cases of action disconformity, impairment of coordination role of authorized bodies as to discontinuation of illegal activity in migration sphere, dissipation of efforts that causes failure to determined targets and brings unreasonable increase of expenses. Under the conditions that the global migration processes intensify as determined by Strategy of state migration policy of Ukraine up to 2025, it is required the effective state regulation in this field which is the prerequisite potential of migration aimed to minimize its negative consequences and to ensure right and freedoms both of migrants and population. Therefore that improvement of migration policy should be one of the priorities of state policy. State regulation enforcement in the migration sphere is the complicated task that needs comprehensive, systematic approach, appropriate financial support, personnel and scientific provision. The study is aimed to analyze the theoretical and practical aspects of activity of State border service of Ukraine as a subject to implement state migration policy as well as to draw up the scientific and theoretical approaches in order to improve its organizational and legal principles. State border service remains to be the organizational key instrument in security strengthening within the border space and adherence to migration regime used in integrated approach. The activity of State migration service of Ukraine as regards the security of migration policy implementation covers two aspects: service aspect and law-enforcement one. Being on the migration stream routes the border units make individuals possible to realize their rights and safe crossing of border and freedom of movement. In addition to that the actual task is to counteract illegal migration. It is considered that one of the measures how to ensure national security is to increase the entry and exit control into and out of Ukraine of foreigners and stateless persons and their adherence to rules of stay on the territory of Ukraine. The extensive and comprehensive spreading of pandemic COVID-19 has its influence upon all spheres of social life and activity as well as migration one. Pandemic of Corona virus has caused changes in the regulation of state border crossing, introduction of mobility limitations in labor and educational spheres etc. In the existing conditions the protection of state border of Ukraine envisages the coordination of many state bodies aiming consequent control over migration flows. The center of such coordination process remains State border service of Ukraine. The aspects of counteraction against illegal migration have been profoundly covered in the article. The conclusion has been drawn that the present conditions of the counteraction against illegal migration by the bodies and divisions authorized to protect state border is getting extraterritorial nature and can be realized even abroad. The cooperation of State border service of Ukraine with other law-enforcement authorities as of counteraction in migration sphere has managerial and procedural nature. That cooperation is founded on already existing approaches to direction and coordination activity of central executive bodies and the factors that influence in the border security should be taken into account. By coordinating activity the state border bodies are enabled to realize procedural mandate as

of reacting to illegal migration activity and individuals who organize or encourage crossing the border illegally.

Key words: State Border Guard Service of Ukraine; migration policy; cooperation; coordination; illegal migration.

I. ВСТУП

Законодавство України закріплює повноваження щодо вирішення завдань із забезпечення реалізації державної міграційної політики України за Державною міграційною службою України (далі – ДМС) та іншими органами державної влади і правоохоронними органами, зокрема – Державною прикордонною службою України (далі – Держприкордонслужба).

Аналіз діяльності органів Держприкордонслужби щодо забезпечення мобільності подорожуючих осіб і протидії нелегальній міграції свідчить про позитивні результати. За даними Держприкордонслужби, тільки за 10 місяців 2020 р. було пропущено через державний кордон України встановленим порядком 29,30 млн осіб (2019 р. – 86,41 млн осіб); відмовлено у такому пропуску 4,4 тис. іноземцям – потенційним нелегальним мігрантам (8,4 тис.); затримано 8,3 тис. іноземців та осіб без громадянства (21,1 тис.), з них за порушення правил перебування в Україні – 7,4 осіб (19,8 тис.), за незаконне перетинання державного кордону – 809 осіб (1,2 тис.); за інші правопорушення – 91 особа (126 осіб)¹.

Разом з тим, діяльність правоохоронних органів в сфері реалізації державної міграційної політики України не повністю відповідає сучасним вимогам: існують непоодинокі випадки неузгодженості дій, послаблення координуючої ролі уповноважених органів щодо припинення протиправної діяльності у міграційній сфері, розпорощення їх зусиль, що призводить до зриву виконання поставлених завдань і необґрунтованого збільшення матеріальних витрат. Серед персоналу правоохоронних органів нерідко спостерігається відстоювання корпоративних, відомчих інтересів, відсутність ініціативи у співпраці з представниками інших органів, неналежне ставлення до подорожуючих осіб.

---

¹ Результати оперативно-службової діяльності Держприкордонслужби. 10 місяців 2020 року. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/potochniy-rik/>

Правова регламентація питань реалізації державної міграційної політики України не зазнала суттєвих змін за всі роки незалежності України. Норми законів, що визначають права й обов'язки суб'єктів забезпечення формування та реалізації державної міграційної політики України здебільшого носять декларативний характер, містять прогалини та неузгоджену термінологію. За цих умов правова регламентація здійснюється часто на відомчому рівні. Винятково важливими завданнями є удосконалення статусних законів України, які мають оптимізувати повноваження центральних органів виконавчої влади у міграційній сфері.

Зростання кількості порушень міграційного законодавства України іноземцями та особами без громадянства, зокрема вихідцями з держав міграційного ризику, а також залучення цих осіб до протиправної діяльності у Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020, виокремлюється як поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних і внутрішніх умов¹.

В умовах глобальної інтенсифікації міграційних процесів, як визначено Стратегією державної міграційної політики України на період до 2025 р., зростає необхідність ефективного державного регулювання у зазначеній сфері, яке є передумовою використання позитивного потенціалу міграції з метою розвитку, мінімізації її негативних наслідків, забезпечення прав і свобод мігрантів та усього населення. У зв'язку з цим удосконалення міграційної політики повинно бути одним із пріоритетів державної політики².

Наміри України розбудувати відносини з ЄС на принципах інтеграції, крім іншого, передбачають поступове наближення політики та законодавства, у тому числі у сфері міграції, до стандартів ЄС. Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, передбачено налагодження

¹ Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

² Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 482-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-p>

співробітництва у сфері міграції, притулку та управління кордонами (ст. 16 Угоди)¹.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Забезпечення державного регулювання у сфері міграції є складним завданням, розв'язання якого потребує комплексного, системного підходу, належного фінансування, кадрового та наукового забезпечення.

Протягом останнього часу з'явилися наукові дослідження, які присвячені аналізу правоохоронної складової взаємодії Держприкордонслужби з різними інституціями України та інших держав у міграційній сфері. До таких слід віднести дисертації Ю. Курилюка, І. Кушнір, Р. Ляшука, Б. Марченка, В. Нікіфоренка, В. Половнікова, Л. Серватюк, а також публікації в періодичних виданнях М. Короля, І. Пастернака, В. Чумака тощо. Реалізація участі Держприкордонслужби у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів можлива лише у взаємодії з іншими правоохоронними органами. Особливості такої діяльності потребують ґрунтовного наукового осмислення, що є важливим також з огляду на нові завдання, пов'язані з діяльністю органів охорони державного кордону в межах простору, що межує з тимчасово окупованими територіями.

Правове регулювання в цьому напрямі зазнає суттєвих перетворень, зумовлених низкою чинників, переважно управлінського характеру, а також необхідністю юридичної реакції на нові виклики із забезпечення національної безпеки України.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Мета дослідження полягає в аналізі теоретичних і практичних аспектів діяльності Держприкордонслужби як суб'єкта реалізації державної міграційної політики, а також у виробленні науково-теоретичних підходів для удосконалення її організаційно-правових основ. За допомогою загальнонаукового діалектичного методу досліджено правове регулювання у сфері міграції і охорони державного кордону, здійснення адміністративно-процесуальних

¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n2820

повноважень у справах про порушення законодавства з міграційних питань. Застосування порівняльно-правового методу дало змогу встановити соціальну зумовленість протидії нелегальній міграції в різних суспільно-політичних умовах охорони державних кордонів інших держав у співставленні з вітчизняним досвідом відповідної правоохоронної діяльності. Формально-юридичний метод спрямовано на дослідження нормативних джерел і виявлення недоліків чинного законодавства України, яке визначає повноваження органів державної влади у міграційній сфері, та вироблення пропозиції щодо його вдосконалення. На підставі соціологічного та статистичного методів узагальнено дані про міграційні процеси, здійснено співставлення результатів юридичної практики й аналіз емпіричної інформації, пов'язаної з темою дослідження. Емпіричну базу дослідження становлять матеріали адміністративно-юрисдикційної діяльності органів охорони державного кордону, статистичні дані, результати анкетування 968 військовослужбовців і працівників Держприкордонслужби.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Держприкордонслужба залишається ключовим організаційно-правовим інструментом зміцнення безпеки в прикордонному просторі та дотримання вимог міграційного режиму, заснованих на інтегрованому підході. Діяльність Держприкордонслужби щодо забезпечення реалізації міграційної політики охоплює два аспекти: сервісний і правоохоронний.

У форматі «правоохоронного органу спеціального призначення» органи охорони державного кордону здатні забезпечити баланс між безпекою і дотриманням прав людини, який було порушено внаслідок підвищення рівня загроз національній безпеці та територіальній цілісності України.

В умовах продовження збройної агресії з боку Російської Федерації проти України Держприкордонслужба виконує функції прикордонного контролю і пропуску до тимчасово окупованих територій і з них осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення. Перспективно цей правоохоронний орган повинен буде забезпечити готовність до охорони українсько-російської ділянки державного кордону в межах

окремих районів Донецької та Луганської областей після відновлення контролю над ним¹.

Перебуваючи на шляхах міграційних потоків прикордонні підрозділи дають можливість фізичними особам реалізувати свої права на безпечне перетинання кордону та свободу пересування. Поряд з цим, залишається актуальним правоохоронним завданням протидія нелегальній міграції. Посилення контролю за в'їздом в Україну, виїздом з України іноземців та осіб без громадянства, додержанням ними правил перебування на території України розглядається як один із заходів забезпечення національної безпеки.

Масштабне і всеохоплююче поширенням пандемії COVID-19 має свій вплив на всі сфери суспільного життя і діяльності, в тому числі і на міграційну. Пандемія коронавірусу призвела до зміни порядку перетинання державного кордону, запровадження обмежень реалізації принципу мобільності в трудовій та освітній сферах тощо. Пропуск через державний кордон України пасажирів, екіпажів, бригад тощо, серед яких є особи з симптомами інфекційних хвороб, згідно з частиною четвертою статті 28 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» дозволяється після проведення медичного огляду цих осіб². Постановою Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 09.12.2020 № 1236³ розширено перелік підстав, за наявності яких уповноважена службова особа підрозділу охорони державного кордону відмовляє іноземцям та особам без громадянства у перетинанні державного кордону чи у в'їзді/виїзді на тимчасово окуповані території в Донецькій та Луганській областях, Автономної Республіки Крим і м. Севастополя. Крім того, пунктом

¹ Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 687-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-p>

² Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000 № 1645-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14>

³ Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 № 1236. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vstanovlennya-karantynu-ta-zaprovadzhenya-obmezhuvalnih-protiepidemichnih-zahodiv-1236-091220>

8 зазначеної постанови Адміністрацію Держприкордонслужби наділено повноваженнями вносити до електронного сервісу «Вдома» Єдиного державного веб-порталу електронних послуг інформацію про осіб, які потребують самоізоляції.

В сучасних умовах охорона державного кордону України передбачає взаємодію багатьох державних органів з метою послідовного контролю міграційних потоків. Так званім центром взаємодії цього процесу залишається Держприкордонслужба, яка відповідно до положень ч. 3 ст. 2 і ст. 27-1 Закону України «Про державний кордон України» здійснює координацію діяльності військових формувань і правоохоронних органів держави із захисту державного кордону, а також координує діяльність державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України¹.

Взаємодія є полігалузевою категорією. Простежується використання взаємодії як елементу управління правоохоронними органами. На сьогодні правовою основою, яка визначає координаційний центр такого різновиду державного управління є підзаконний нормативно-правовий акт – Схема спрямування і координації діяльності центральних органів виконавчої влади Кабінетом Міністрів України через відповідних членів Кабміну, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 № 442. Відповідно до п. 4 розділу III цього документа через МВС спрямовується і координується діяльність: ДМС, Адміністрації Держприкордонслужби, Державної служби з надзвичайних ситуацій та Національної поліції².

Протидія нелегальній міграції як і будь-який інший різновид правоохоронної діяльності передбачає обов'язковий процесуальний аспект. Еволюційний розвиток Держприкордонслужби засвідчує намагання сформувати завершений комплекс повноважень цього правоохоронного органу спеціального призначення з протидії нелегальній міграції. Зокрема посадові особи органів і підрозділів охорони

¹ Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 № 1777-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>

² Схема спрямування і координації діяльності центральних органів виконавчої влади Кабінетом Міністрів України через відповідних членів Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 № 442 *Офіційний вісник України*. 2014. № 74. Ст. 2105.

державного кордону отримали повноваження розглядати справи про адміністративні правопорушення не лише за ч. 2 ст. 203 КУпАП (недодержання іноземцями та особами без громадянства встановленого порядку реєстрації або порушення встановленого терміну перебування в Україні, виявлені в пунктах пропуску через державний кордон України), але й за ст. 203-1 КУпАП (невиконання рішення про заборону в'їзду в Україну) стосовно порушень, виявлених у пункті пропуску (пункті контролю) через державний кордон України, контрольному пункті в'їзду-виїзду або контрольованому прикордонному районі, ст. 204-2 КУпАП (порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї), ст. 204-4 КУпАП (порушення порядку в'їзду до району проведення антитерористичної операції або виїзду з нього)¹. Повний цикл процесуальних повноважень – від виявлення правопорушення до застосування стягнення – передбачено також для органів Держприкордонслужби за Законом України «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень»². Проте Держприкордонслужба повинна взаємодіяти з іншими правоохоронними органами, які мають слідчий апарат або здійснюють нагляд за додержанням законів при застосуванні адміністративно-примусових заходів.

Оперативно-розшукові підрозділи Держприкордонслужби під час процесуальної взаємодії з органами безпеки і національної поліції виконують своє основне призначення щодо боротьби із транскордонною злочинністю та забезпечують з'ясування необхідної, зокрема доказової інформації. Слідчі Нацполіції та СБУ проводять досудове розслідування відповідних кримінальних правопорушень. Оперативні співробітники Держприкордонслужби здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Вони не мають права на процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою³.

Під час процесуальної взаємодії з прокуратурою можуть бути реалізовані важливі повноваження Держприкордонслужби

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10/ed20210427>

² Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень: Закон України від 02.12.2010 № 2753-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2920-14>

³ Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

адміністративно-правового характеру. Подібного зразка взаємодія нормативно регламентована у випадках прийняття органом охорони державного кордону рішення про примусове повернення в країну походження або третю країну іноземців та осіб без громадянства, які затримані у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України. Відповідно до ч. 1 ст. 26 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» про підстави прийняття такого рішення протягом 24 годин повинен бути повідомлений прокурор¹.

Процесуальний характер також носить взаємодія з ДМС. Посадові особи Держприкордонслужби уповноважені складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 203 та ст.ст. 204, 205 і 206 КУпАП, справи про які підвідомчі розгляду керівникам (першим заступникам, заступникам керівників) територіальних органів та підрозділів ДМС за місцем вчинення правопорушення².

Такі положення законодавства про адміністративну відповідальність є продуктом тривалого нормотворчого процесу, результат якого проте не є остаточним. Відкритим залишається питання про територіальну компетенцію Держприкордонслужби щодо протидії нелегальній міграції. Така функція характеризується для Держприкордонслужби обмеженим територіальним масштабом діяльності – державний кордон України та межі контрольованих прикордонних районів³. Видається, що вказані положення Закону України «Про Державну прикордонну службу України» сформульовані скоріше за все з метою розмежувати компетенцію органів охорони державного кордону з іншими державними органами, уповноваженими протидіяти нелегальному перебуванню на території держави іноземців та осіб без громадянства. Хоча окремі процесуальні повноваження органів Держприкордонслужби (примусове повернення, примусове видворення, реадмісія) дійсно можуть бути здійсненні

¹ Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

² Інструкція з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення Державною міграційною службою України: наказ MBC від 28.08.2013 № 825. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1654-13>

³ Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15>

лише стосовно іноземців та осіб без громадянства, які затримані ними у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України. Однак, що стосується реакції на вказаній вище категорії правопорушень, то її процесуальне оформлення (наприклад, складення протоколу про адміністративне правопорушення) може відбуватися не лише в прикордонному просторі. Співвідношення норм ст.ст. 203, 222-1, 222-2 і 255 КУпАП дає підстави вважати, що посадові особи Держприкордонслужби отримали повноваження протидіяти порушенням іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України не лише в пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон України або контрольних пунктах в'їзду-виїзду.

В сучасних умовах протидія нелегальній міграції органами та підрозділами, уповноваженими охороняти державний кордон, набуває екстериторіального характеру і може бути реалізована навіть за кордоном. Про це свідчить започаткування (на початку 2018 р.) спільного контролю в 9 пунктах пропуску на кордоні з Польщею та Молдовою, запровадженого з метою спрощення прикордонного оформлення.

Як свідчить досвід зарубіжних країн, повноваження органів прикордонної служби щодо протидії нелегальній міграції не обмежується прикордонною територією. Стосується це більшою мірою контролю за використанням праці мігрантів. Н. Тиндик (Н. Бортник), характеризуючи запобіжні заходи протидії нелегальній міграції звертає увагу на розповсюджену практику використання накладення відповідальності у виді штрафних і судових санкцій на наймачів нелегальних іммігрантів у Німеччині, Бельгії, Люксембурзі, Нідерландах та інших країнах¹.

Залучення до міграційного контролю прикордонних служб є характерним для Польщі. Відповідно до ч. 1 ст. 289 Закону Республіки Польща «Про іноземців» контроль за законністю перебування іноземців на її території здійснюється не лише поліцією, але й органами прикордонної охорони з метою встановлення стану дотримання

¹ Тиндик Н. П. (2008). Адміністративно-правові аспекти протидії нелегальній міграції в зарубіжних країнах. *Демократичне врядування*. Вип. 1. URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik/fail/N_Tyndyk.pdf

положень про умови в'їзду іноземців і перебування їх на території держави¹.

Персонал Держприкордонслужби, серед якого проводилося опитування, загалом підтримує поширення повноважень органів (підрозділів) охорони державного кордону з протидії нелегальній міграції за межами контрольованих прикордонних районів. Таку думку висловили 64,5% військовослужбовців і працівників, які виконували завдання з оперативно-службової діяльності та 83,3% курсантів, які навчаються за бакалаврською програмою.

Зважаючи на те, що близько 80% нелегальних мігрантів затримується за незаконне перетинання державного кордону на виїзді з України, виглядає доцільним поширення контрольних повноважень Держприкордонслужби на територію всієї держави. Виявлення каналів нелегальної міграції відбувається у великих містах, що не належать до контрольованих прикордонних районів і в яких не діє прикордонний режим.

Взаємодія Держприкордонслужби із ДМС має також гуманітарний характер. Ці дві служби покликані забезпечити для мігранта реалізацію його права на притулок. Хоча міграційна служба в Україні має правоохоронні функції, її посадові особи не виконують завдання з міграційного контролю на державному кордоні, у пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон або контрольних пунктах в'їзду-виїзду. Відповідно обов'язок прийняття заяв іноземців та осіб без громадянства про захист належить до компетенції посадових осіб органів (підрозділів) охорони державного кордону (Морської охорони), які безпосередньо виконують завдання з охорони державного кордону України, суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні або беруть участь у виконанні інших заходів, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії². У разі звернення затриманих мігрантів, які перебувають у місцях тимчасового тримання органів (підрозділів) охорони державного кордону, із заявами про

¹ Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach. *Dziennik Ustaw*. 2013. Poz. 1650.

² Інструкція про порядок дій посадових осіб Державної прикордонної служби України та взаємодії з територіальними органами Державної міграційної служби України під час звернення іноземців чи осіб без громадянства із заявами про визнання біженцями або особами, які потребують додаткового захисту: наказ МВС від 10.08.2016 № 772. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1212-16>

захист, їх прийняття здійснює особовий склад, який допущено до охорони та конвоювання (супроводу) затриманих осіб відповідно до п. 2 розділу II Інструкції про порядок тримання затриманих осіб в органах (підрозділах) охорони державного кордону¹. У кожному із вказаних випадків посадові особи Держприкордонслужби під час звернення особи за захистом надають їй бланк заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, встановленого зразка². Водночас розгляд таких звернень та остаточне рішення про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту (про відмову у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту) належить до компетенції ДМС³.

Дослідження управлінських аспектів взаємодії в охороні державного кордону веде до необхідності з'ясування особливостей координації діяльності військових формувань і правоохоронних органів держави. Саме через їх скоординовану діяльність, що провадиться в межах наданих їм повноважень шляхом вжиття комплексу політичних, організаційно-правових, дипломатичних, економічних, військових, прикордонних, імміграційних, розвідувальних, контррозвідувальних, оперативно-розшукових, природоохоронних, санітарно-карантинних, екологічних, технічних та інших заходів, досягається захист державного кордону. Співвідношення назви та норм ст. 27-1 Закону України «Про державний кордон України» навіть дає підстави вважати поняття взаємодії та координації однаковими за змістом. У будь-якому разі, паралельне використання законодавцем цих категорій фіксує присутність у прикордонному просторі певної кількості уповноважених суб'єктів, які повинні взаємодіяти та координувати свою діяльність, хоча можуть мати різне соціальне призначення.

¹ Інструкція про порядок тримання затриманих осіб в органах (підрозділах) охорони державного кордону: наказ МВС від 30.03.2015 № 352. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0462-15>

² Про затвердження Правил розгляду заяв та оформлення документів, необхідних для вирішення питання про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, втрату і позбавлення статусу біженця та додаткового захисту і скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту: наказ МВС від 07.09.2011 № 649. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1146-11>

³ Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

Таким чином, скоординованість діяльності шляхом визначення взаємодії органів (підрозділів), що виконують різні завдання на державному кордоні дає можливість поєднати процесуальну компетенцію одного з організаційними силами та засобами іншого.

Положення ст. 27-1 Закону України «Про державний кордон України», що є основою для координаційної функції Держприкордонслужби, реалізовані в Порядку здійснення координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань додержання режимів на державному кордоні, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 18.01.1999 № 48¹.

У взаємодії з Міністерствами освіти і науки та соціальної політики Міністерством внутрішніх справ України врегульовано діяльність центральних органів виконавчої влади, спрямовану на реалізацію державної політики в міграційній сфері, захист державної безпеки та національних інтересів України у сфері міграції, забезпечення дотримання законодавства у цій сфері, ефективне управління міграційними процесами та протидію нелегальній міграції шляхом визначення з їх числа відповідальних за проведення заходів «Мігрант», «Кордон», «Студент», «Трудова міграція». У науковій літературі такі заходи отримали назву спеціальні операції та характеризуються як «найвища форма спільної діяльності і така, що дає найбільш вагомий результат»².

Відповідно до своїх повноважень Адміністрація Держприкордонслужби організовує та проводить заходи під умовною назвою «Кордон», однак Держприкордонслужба обов'язково залучається також до інших заходів, так само як Національна поліція, ДМС і СБУ.

За теперішньої безпекової ситуації управлінська діяльність у сфері охорони державного кордону набула нової якості. У практиці діяльності уповноважених органів уведено поняття «інтегроване управління кордонами», яке передбачає зовсім інший рівень організації взаємодії в протидії нелегальній міграції. Такий підхід став відображенням європейського досвіду організації співпраці в реалізації державної політики у сфері безпеки.

¹ Порядок здійснення координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань додержання режимів на державному кордоні: постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.1999 № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-99-p>

² Король М.О. (2010). Поняття координації в охороні державного кордону України. *Університетські наукові записки*. № 4(36). С. 166.

Стратегія інтегрованого управління кордонами, серед іншого, передбачає залучення нових суб'єктів, зокрема військових формувань, до захисту державного кордону й охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні. Стратегічною ціллю є створення системи оперативного реагування прикордонних підрозділів та інших суб'єктів інтегрованого управління кордонами на зміни в обстановці, яка забезпечує запобігання, виявлення та припинення правопорушень у контрольованих прикордонних районах¹.

IV. ВИСНОВКИ

Отже, до забезпечення реалізації державної міграційної політики залучено значну кількість державних органів, діяльність яких переважно регламентована нормами права. Взаємодія Держприкордонслужби з іншими правоохоронними органами щодо протидії правопорушенням у міграційній сфері має управлінський та процесуальний характер. Вона заснована на існуючих підходах у спрямуванні та координації діяльності центральних органів виконавчої влади, а також повинна враховувати чинники, що впливають на безпеку в прикордонній сфері. Взаємодіючи, органи охорони державного кордону мають можливість реалізувати процесуальні повноваження як реакцію на дії нелегальних мігрантів та осіб, які організують або сприяють незаконному перетинанню кордону.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Інструкція з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення Державною міграційною службою України: наказ МВС від 28.08.2013 № 825. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1654-13>
2. Інструкція про порядок дій посадових осіб Державної прикордонної служби України та взаємодії з територіальними органами Державної міграційної служби України під час звернення іноземців чи осіб без громадянства із заявами про визнання біженцями або особами, які потребують додаткового захисту: наказ МВС від 10.08.2016 № 772. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1212-16>
3. Інструкція про порядок тримання затриманих осіб в органах (підрозділах) охорони державного кордону: наказ МВС від 30.03.2015 № 352. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0462-15>
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10/ed20210427>

¹ Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 687-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-p>

5. Король М.О. (2010). Поняття координації в охороні державного кордону України. *Університетські наукові записки*. № 4(36). С. 163–167.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
7. Порядок здійснення координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань додержання режимів на державному кордоні: постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.1999 № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-99-п>
8. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>
9. Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень: Закон України від 02.12.2010 № 2753-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2920-14>
10. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протіепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 № 1236. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vstanovlennya-karantynu-ta-zaprovadzhennya-obmezhuvalnih-protiepidemichnih-zahodiv-1236-091220>
11. Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 № 1777-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>
12. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15>
13. Про затвердження Правил розгляду заяв та оформлення документів, необхідних для вирішення питання про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, втрату і позбавлення статусу біженця та додаткового захисту і скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту: наказ МВС від 07.09.2011 № 649. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1146-11>
14. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000 № 1645-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14>
15. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>
16. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 687-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-п>
17. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 482-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-п>
18. Результати оперативно-службової діяльності Держприкордонслужби. 10 місяців в 2020 року. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/potochniy-rik/>
19. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
20. Схема спрямування і координації діяльності центральних органів виконавчої влади Кабінетом Міністрів України через відповідних членів Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 № 442 *Офіційний вісник України*. 2014. № 74. Ст. 2105.
21. Тиндик Н.П. (2008). Адміністративно-правові аспекти протидії нелегальній міграції в зарубіжних країнах. *Науковий вісник «Демократичне врядування»*. Вип. 1. URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik/fail/N_Tyndyk.pdf

22. Угода по асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n2820
23. Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach. *Dziennik Ustaw*. 2013. Poz. 1650.

REFERENCES

1. Instruktsiya z oformlennya materialiv pro administratyvni pravoporushennya Derzhavnoyu mihratsiynoyu sluzhboyu Ukrayiny: nakaz MVS vid 28.08.2013 № 825 [Instruction on registration of materials on administrative offenses by the State Migration Service of Ukraine: order of the Ministry of Internal Affairs of 28.08.2013 No 825]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1654-13> [in Ukrainian].
2. Instruktsiya pro porjadok diy posadovykh osib Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny ta vzayemodiyi z terytorial'nymy orhanamy Derzhavnoyi mihratsiynoyi sluzhby Ukrayiny pid chas zvernennya inozemtsiv chy osib bez hromadyanstva iz zayavamy pro vyznannya bizhentsyamy abo osobamy, yaki potrebuyut' dodatkovoho zakhystu: nakaz MVS vid 10.08.2016 № 772 [Instruction on the procedure for actions of officials of the State Border Guard Service of Ukraine and interaction with territorial bodies of the State Migration Service of Ukraine when foreigners or stateless persons apply for recognition as refugees or persons in need of additional protection: order of the Ministry of Internal Affairs of 10.08.2016 No 772]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1212-16> [in Ukrainian].
3. Instruktsiya pro porjadok trymannya zatrymanykh osib v orhanakh (pidrozdilakh) okhorony derzhavnogo kordonu: nakaz MVS vid 30.03.2015 № 352 [Instruction on the procedure for holding detained persons in state border guard bodies (units): order of the Ministry of Internal Affairs of March 30, 2015 No 352]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0462-15> Kodeks Ukrayiny pro administratyvni pravoporushennya. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10/ed20210427> [in Ukrainian].
4. Korol M.O. (2010). Ponyattya koordynatsiyi v okhoroni derzhavnogo kordonu Ukrayiny [The concept of coordination in the protection of the state border of Ukraine]. *Universytetski naukovi zapysky*. No 4(36)p. 163–167. [in Ukrainian].
5. Kryminalnyy protsesualnyy kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
6. Poryadok zdiysnennya koordynatsiyi diyal'nosti orhaniv vykonavchoyi vlady ta orhaniv mistsevoho samovryaduvannya z pytan' doderzhannya rezhymiv na derzhavnomu kordonu: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 18.01.1999 № 48 [Procedure for coordinating the activities of executive authorities and local governments on compliance with regimes at the state border: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 18.01.1999 No 48]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-99-p> [in Ukrainian].
7. Pro bizhentsiv ta osib, yaki potrebuyut' dodatkovoho abo tymchasovoho zakhystu: Zakon Ukrayiny vid 08.07.2011 № 3671-VI [On refugees and persons in need of additional or temporary protection: Law of Ukraine of 08.07.2011 No 3671-VI]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17> [in Ukrainian].
8. Pro vidpovidalnist pereviznykiv pid chas zdiysnennya mizhnarodnykh pasazhyrskykh perevezhen: Zakon Ukrayiny vid 02.12.2010 № 2753-VI [On the liability of carriers during international passenger transportation: Law of Ukraine of 02.12.2010 No 2753-VI]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2920-14> [in Ukrainian].
9. Pro vstanovlennya karantynu ta zaprovadzhennya obmezhuval'nykh protyepidemichnykh zakhodiv z metoyu zapobihannya poshyrennyu na terytoriyi Ukrayiny hostroyi respiratornoyi khvoroby COVID-19, sprychylenoyi koronavirusom

- SARS-CoV-2: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 09.12.2020 № 1236 [On the establishment of quarantine and the introduction of restrictive anti-epidemic measures to prevent the spread in Ukraine of acute respiratory disease COVID-19 caused by coronavirus SARS-CoV-2: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 09.12.2020 No 1236]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/provstanovlennya-karantynu-ta-zaprovadzheniya-obmezhuvalnih-protiepidemichnih-zahodiv-1236-091220> [in Ukrainian].
10. Pro derzhavnyy kordon Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 04.11.1991 № 1777-XII [On the state border of Ukraine: Law of Ukraine of November 4, 1991 No 1777-XII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12> [in Ukrainian].
  11. Pro Derzhavnu prykordonnu sluzhbu Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 03.04.2003 № 661-IV [On the State Border Guard Service of Ukraine: Law of Ukraine of April 3, 2003 No 661-IV]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15> [in Ukrainian].
  12. Pro zatverdzhennya Pravyl roz-hlyadu zayav ta oformlennya dokumentiv, neobkhidnykh dlya vyrishennya pytannya pro vyznannya bizhentsem abo osoboyu, yaka potrebuye dodatkovoho zakhystu, vtratu i pozbavlennya statusu bizhentsya ta dodatkovoho zakhystu i skasuvannya rishennya pro vyznannya osoby bizhentsem abo osoboyu, yaka potrebuye dodatkovoho zakhystu: nakaz MVS vid 07.09.2011 № 649 [On approval of the Rules for consideration of applications and execution of documents required to resolve the issue of recognition as a refugee or a person in need of additional protection, loss and deprivation of refugee status and additional protection and cancellation of the decision on recognition as a refugee or a person in need of additional protection: 07.09.2011 No 649]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1146-11> [in Ukrainian].
  13. Pro zakhyst naselennya vid infektsiynykh khvorob: Zakon Ukrayiny vid 06.04.2000 № 1645-III [On protection of the population from infectious diseases: Law of Ukraine of April 6, 2000 No 1645-III]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14> [in Ukrainian].
  14. Pro pravovyy status inozemtsiv ta osib bez hromadyanstva [On the legal status of foreigners and stateless persons]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17> [in Ukrainian].
  15. Pro skhvalennya Stratehiyi intehrovanoho upravlinnya kordonamy na period do 2025 roku: rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 24.07.2019 № 687-r [On approval of the Strategy of integrated border management for the period up to 2025: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 24.07.2019 No 687-r]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-r> [in Ukrainian].
  16. Pro skhvalennya Stratehiyi derzhavnoyi mihratsiynoyi polityky Ukrayiny na period do 2025 roku: rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 12.07.2017 № 482-r [On approval of the Strategy of the state migration policy of Ukraine for the period up to 2025: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 12.07.2017 No 482-r]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-p> [in Ukrainian].
  17. Rezul'taty operatyvno-sluzhbovoyi diyal'nosti Derzhprykordonsluzhby. 10 misyatsiv 2020 roku [The results of operational and service activities of the State Border Guard Service. 10 months of 2020]. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/potochniy-rik/> [in Ukrainian].
  18. Stratehiya natsional'noyi bezpeky Ukrayiny: Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 14.09.2020 № 392/2020 [National Security Strategy of Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated 14.09.2020 No 392/2020]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> [in Ukrainian].
  19. Skhema spryamuvannya i koordynatsiyi diyal'nosti tsentral'nykh orhaniv vykonavchoyi vlady Kabinetom Ministriv Ukrayiny cherez vidpovidnykh chleniv

- Kabinetu Ministriv Ukrayiny: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 10.09.2014 № 442 [Scheme of direction and coordination of activities of central executive bodies by the Cabinet of Ministers of Ukraine through the relevant members of the Cabinet of Ministers of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 10.09.2014 No 442]. *Ofitsiyyny visnyk Ukrayiny*. 2014. No 74. St. 2105 [in Ukrainian].
20. Tyndyk N.P. (2008). Administratyvno-pravovi aspekty protydydi nelegal'nykh mihratsiyi v zarubizhnykh krayinakh [Administrative and legal aspects of combating illegal migration in foreign countries]. *Naukovyy visnyk «Demokratychny vryaduvannya»*. V. 1. URL: http://lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnyk/fail/N_Tyndyk.pdf [in Ukrainian].
  21. Uhoda po asotsiatsiyu mizh Ukrainoyu, z odniyei storony, ta Yevropeyskym Soyuzom, Yevropeyskym spivtovarystvom z atomnoyi enerhiyi i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoyi storony [Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n2820 [in Ukrainian].
  22. Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach [Act of 12 December 2013 on foreigners]. *Dziennik Ustaw*. 2013. Poz. 1650 [in Poland].